DE BURCHT TE OOSTVOORNE

door

A. A. Arkenbout en H. van der Graaf

Inhoud

Voorwoord 3

De Burcht te Oostvoorne 5–34
- Inleiding 5
- De Hoofdburcht 7
- De Voorhof 10
- Bedrijfsgebouwen 18
- De ondergang van de burcht 20
- Situering van de gebouwen onderling en op het hofterrein 24
- Bewoning 25
- Bronnen 32

De Kapel en het Kapittel van Sint Pancras op het hof te Oostvoorne 35–58
- Inleiding 35
- Bouwkundige gegevens betreffende de kapel c.a. 35
- Schip en koor 38
- Bijgebouwen 40
- De geschiedenis van het Kapittel en de inrichting van de kapel 41
- Uurwerk 51

Het kasteleinschap van de burcht van Oostvoorne 59–68
- Het kasteleinschap met toebehoren 59
- De kasteleins 65

Ten geleide

'Oostvoorne is ontstaan als een nederzetting rond de burcht', een zinsnede die voorkomt in menig folder van de Vereniging voor Vreemdelingenverkeer. Maar daarmede weten wij nog niet veel meer over die vroege geschiedenis van Oostvoorne, dan dat zo rond de 12e en 13e eeuw de Heren en Vrouwen van Voorne zich in hun zomerresidentie bezighielden met de jacht en ander vermaak. Het was hier blijkbaar goed toeven. Ook moesten zij zich vaak verdedigen tegen ongenode gasten, zowel afkomstig van de zee- als van de landzijde.

Weinig heeft men in die tijd aan geschiedschrijven gedaan.

Wat men wel deed was zeer nauwkeurig boekhouden. Elke duit voor reparatie van gebouwen of vervoer van materialen werd nauwkeurig verantwoord in zgn. 'rekeningen', financiële verantwoordingen, zoals wij die thans nog kennen bij de overheid.

Deze oude rekeningen liggen opgeborgen in het rijksarchief. Voor de meesten onzer dode, nietszeggende folianten, amper de moeite en kosten van het bewaren waard.

Voor degenen, die grote belangstelling voor de wordingsgeschiedenis van een plaats als Oostvoorne hebben echter interessante gegevens, die, mits op de juiste wijze gehanteerd, ons een beeld kunnen geven van het Oostvoorne uit de twaalfde en latere eeuwen.

Tot deze kleine categorie van geïnteresseerden behoren de heren A. A. Arkenbout te Rotterdam en H. van der Graaf te Rockanje.

Vele uren van hun vrije tijd hebben zij in de rijksarchieven doorgebracht, zoekend en vorsend naar gegevens, die hun een steeds duidelijker beeld van de burcht en zijn bewoners konden verschaffen.

Resultaat van deze onderzoekingen hebben zij vastgelegd in een aantal geschriften, opgenomen in het historische tijdschrift 'Holland', dat thans gebundeld wordt uitgegeven door de gemeente Oostvoorne.

Een ieder, die in de geschiedenis van Oostvoorne geïnteresseerd is, kan zich in het bezit van dit boekwerkje stellen.

Met dank aan de schrijvers, die zeer verdienstelijk werk hebben geleverd, spreek ik de wens uit dat 'De Burcht te Oostvoorne' zijn weg naar vele gezinnen zal weten te vinden.

De burgemeester van Oostvoorne,
A. Bolwidt

Opgenomen in het regionaal historisch tijdschrift Holland:
vierde jaargang 1972 blz. 240–263
vijfde jaargang 1973 blz. 273–282
zesde jaargang 1974 blz. 97–126

De burcht te Oostvoorne

door

A. A. ARKENBOUT en H. VAN DER GRAAF

Inleiding In het jaar 1959 werden te Oostvoorne, tijdens graafwerkzaamheden ten behoeve van de aanleg van een riool in de Hoflaan, tussen het Gemeentehuis en restaurant Buitenlust, enkele rijen skeletten gevonden. In de bovenlaag van de rioolsleuf werden veel dakleischerven aangetroffen. Het is te begrijpen dat er verband gezocht werd tussen de burcht en de skeletten. Streekbeschrijvingen uit de 18e en 19e eeuw vermelden naast de hoofdburcht ook het 'Huis te Voorne' en de daarbij behorende kapel.

Indien het mogelijk was geweest, om aan deze skelettenvondst een ontgraving van het weiland er naast te koppelen, zou ongetwijfeld meer voor den dag zijn gekomen. Aangezien de hiervoor benodigde toestemming niet kon worden verkregen, bleef alleen de mogelijkheid open, om een onderzoek via de archieven te verrichten. De rekeningen van de rentmeesters van de grafelijkheidsdomeinen binnen de heerlijkheid Voorne in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage blijken een jaarlijks terugkerende post herstelkosten van de burcht te Oostvoorne te bevatten. Deze rekeningen vormen een aaneengesloten reeks van 1373 tot 1580 met twee hiaten, namelijk van 1404–1418 en 1440–1453. Naast deze rekeningen zijn geraadpleegd Adriaen Taerling Willemsz., gewezen rector van het Klooster St. Catharina te Brielle 'Geschiedkundige beschrijving van de heerlijkheid Voorne', 1602 [1], van Alkemade en van der Schelling 'Beschrijving van de stad Brielle en den Lande van Voorne' 1729, het handschrift van J. Kluit 'De landen van Oost-West- en Zuid Voorne' ca. 1780 [2].

De geraadpleegde rekeningen hebben een schat van gegevens opgeleverd met betrekking tot het onderhoud van alle gebouwen van de burcht. Door de uitvoerige omschrijving van de herstellingen, waarbij opsommingen van de gebruikte materialen, arbeidslonen en duur der werkzaamheden, is het mogelijk gebleken een globaal beeld te krijgen van de vorm, ligging en bestemming van de gebouwen, vaak zelfs van hun afmetingen en constructie. Ook de onderlinge samenhang kon voor een deel worden gereconstrueerd. Hiertoe hebben ook bijgedragen een aantal tekeningen en gravures uit de 17e, 18e en 19e eeuw.

Slechts een ontgraving van het terrein zal kunnen aantonen in hoeverre de veronderstellingen in de navolgende studie juist zijn. Bij een onderzoek zullen echter de gegevens uit de documenten van grote waarde zijn.

---

1 Handschrift voltooid te 's-Gravenhage 19 april 1602. A.R.A. Den Haag, afdeling Handschriften derde afdeling nr. 774.
2 Aanwezig in het Gemeente Archief te Brielle.

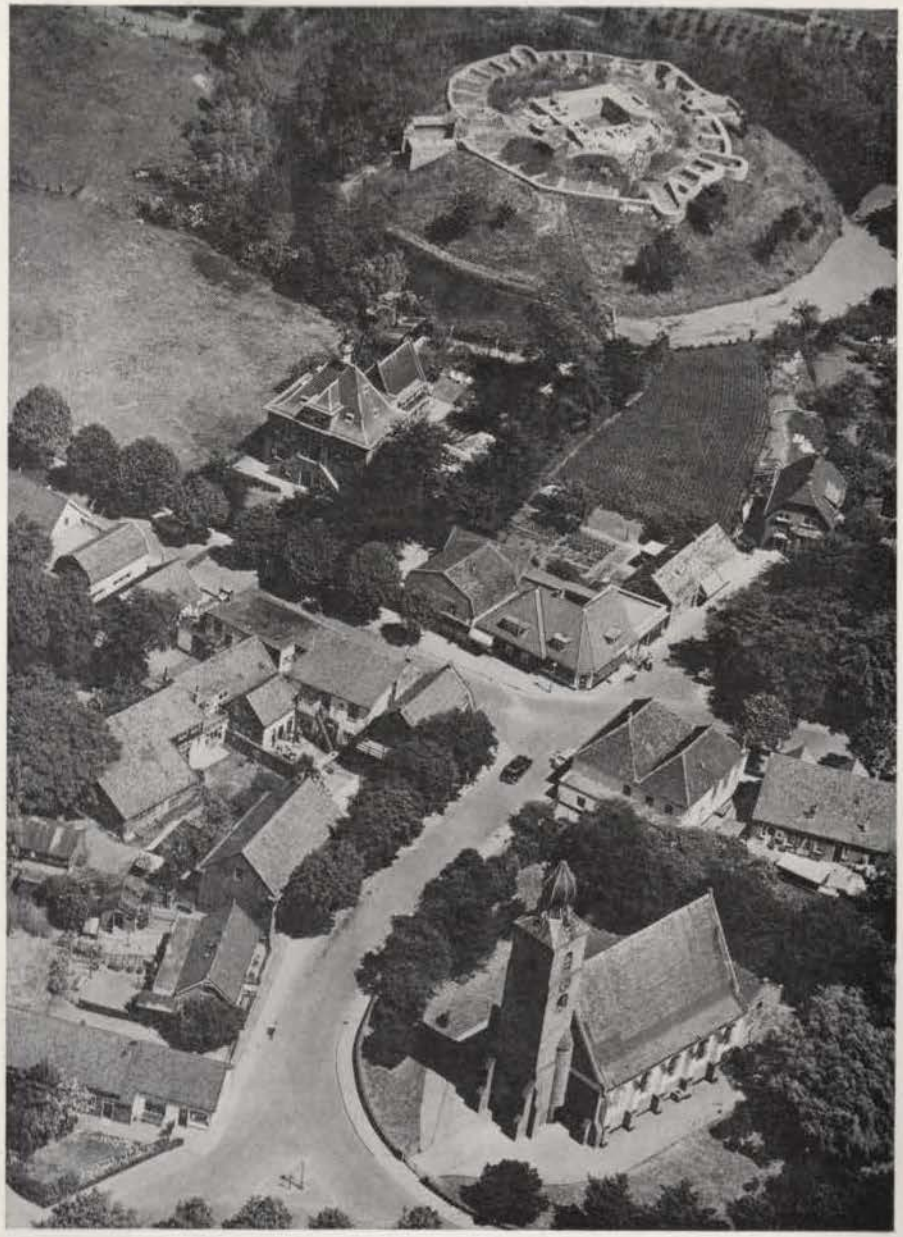

Afb. A Luchtfoto van het dorp Oostvoorne met ligging van de ruïne ten opzichte van de kerk (Copyright K.L.M. Aerocarto N.V.).

In het hiernavolgende zal van elk gebouw en vertrek, dat uit de rekeningen naar voren komt, datgene worden verteld, wat bijdraagt tot een zo duidelijk en verantwoord mogelijke voorstelling van het 'wat', het 'waar' en het 'hoe'.

1 De Hoofdburcht

Voor de algemene indeling en de afmetingen in het platte vlak van de hoofdburcht wordt verwezen naar het artikel van J. Kalf 'De ontgraving van de burcht te Oostvoorne' [3]. De voornaamste onderdelen waren:

De donjon, een vierkante woontoren, waartegen een halfronde traptoren is aangebouwd, staande midden op een, door een gracht omgeven, cirkelvormige heuvel, ten dele kunstmatig, een z.g. motte.

De poorttoren, staande in het talud van de heuvel, met trappen de heuvel op en trappen naar beneden, naar de houten brug, die over gemetselde pijlers in de gracht, de verbinding vormde met het terrein van de voorhof.

Een ringmuur, met een weergang op bogen en enkele torens, boven op de heuvel, op enige afstand van de donjon, waar het talud van de heuvel begint.

De donjon die uitwendig een afmeting van 12,60 meter in het vierkant en een muurdikte van 2,60 meter had moet, gezien de twee uitmondingen van de toiletten op de verdiepingen en de hoeveelheid stenen die men bij de afbraak schoonmaakte, niet hoger dan twee verdiepingen boven de overwelfde onderbouw zijn geweest. Men zou verwachten dat een burcht van de heren van Voorne overal met leien of pannen gedekt zou zijn, maar dat is niet het geval. Zowel de kap van de donjon als die van de poorttoren zijn met riet gedekt. Daar nestelende kraaien aan deze soort dakbedekking schade veroorzaakten (een ongerief waarvan men te Oostvoorne tot op heden last heeft), legt men er in 1373/74 uit tenen gevlochten matten op. In 1388/89 brengt men definitieve veranderingen aan: *Item ghegheven van den groten torne die gedect was met riede te ondecken ende dac ende latten wech te doen.* De kap wordt nu geheel afgebroken en van nieuw hout opgetrokken. Hiervoor worden 29 balken uit Pruisen vierkant gehakt en elk tot zeven planken verzaagd, waarna men de toren daarmede belegt. De oppervlakte van het dak groot 15 roeden (= ca. 229 m²), dekt men met leien. Hetzelfde doet men met de met riet gedekte poorttoren. De oppervlakte is hier 12 roeden (= ca. 183 m²). Voor beide torens gebruikt men 18200 leien. Waarschijnlijk zijn de torenspitsen ca. zeven meter hoog geweest.

Maar ook de bovenste zolder van de donjon is aan reparatie toe. Hier maakt men een nieuwe zolder en een nieuwe 'wandering' (omgang): *ghegheven meester Symon de timmerman mit sinen knecht van 8 daghen werkens van enen solre ende ribbe te breken in desen torne ende een nyewen solre ende ribben daer weder te maken, een wanderinghe binnen ghemaect, bescoten mit wagenscot ende gedect met plancken van prusen balken ghesneden, elcs daechs 9 schellingen*

3 Oudheidkundig jaarboek 1935.

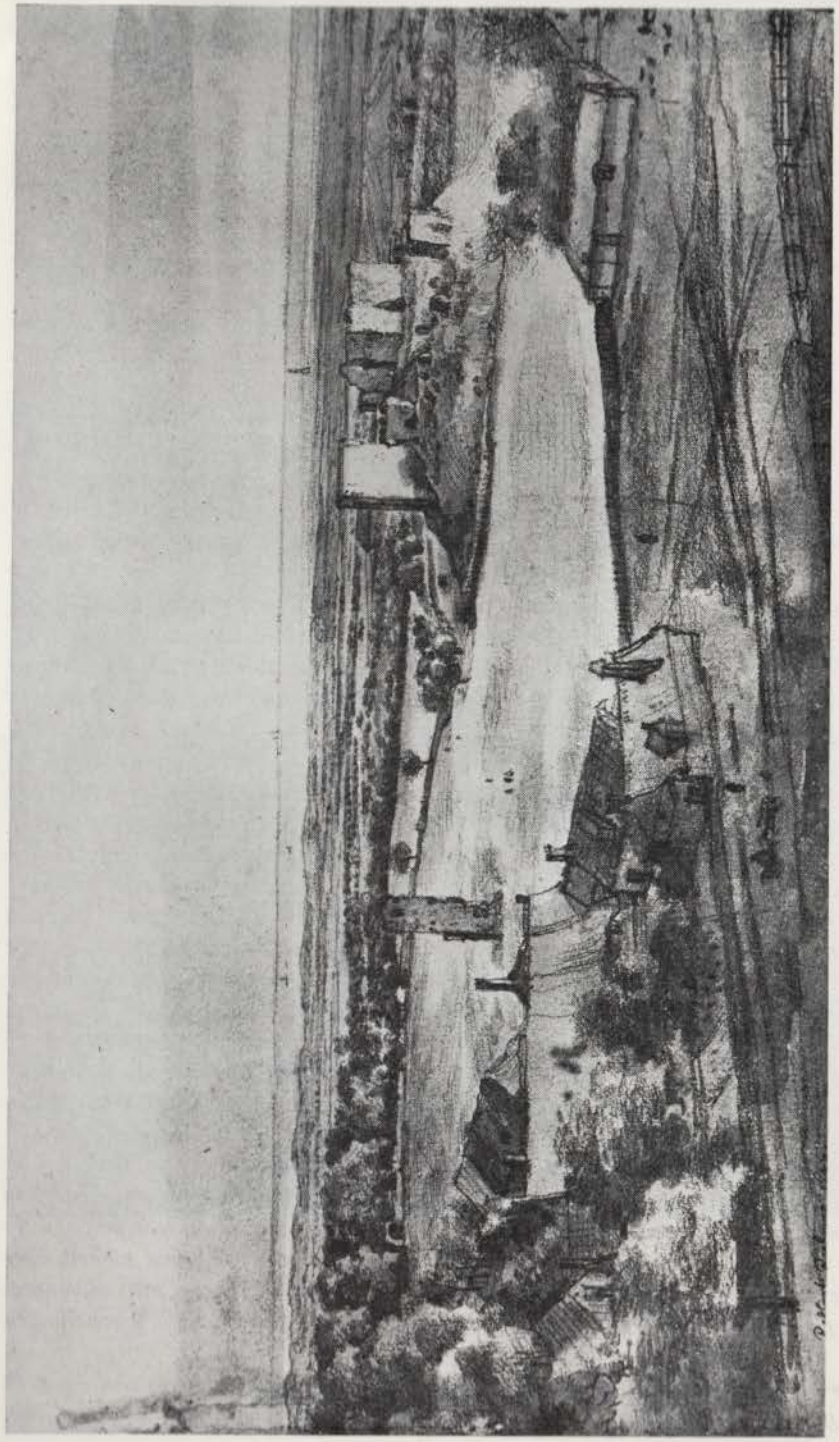

Afb. 1 Gezicht op de Burcht van Oostvoorne uit het zuidwesten. Gezien vanuit een venster van de kerktoren omstreeks 1647. Tekening van Roelandt Roghman (British Museum) (Foto Rijksdienst v/d Monumentenzorg).

4 denier. Facit 3 lb 14 sc 8d. Een deur geeft toegang tot de wandering. Op deze twee torens maakt *IJewijn die ketelboeter* twee weerhanen, die in Den Haag geverfd en van mijns heren wapen worden voorzien.

Gelijk met de werkzaamheden aan deze torens is er sprake van herstellingen aan het kleine torentje waar de *uerclocke in plach te hanghen.* Ook op dit torentje plaatst men een weerhaan met mijns heren wapen. Dit kan het torentje zijn van de tegen de donjon gebouwde traptoren. In 1470/71 werkt men ook aan dit torentje: *t cleyn torrken an den groten thoorn t Oestvoirne geschoeyt heeft onder de platen, 't welc van groten node was, want de muyren waeren 2 voeten* (= ca. 65 cm) *te neder binnen onder de platen ende waeren volgemetst viercant om ende omme gesloten onder die banden van de cappen.* Tevens herstelt men dan een grote scheur die van boven tot beneden aan de noordkant van de *groote burcht* is ontstaan.

Ten aanzien van de r i n g m u u r zijn de rekeningen vrij vaag. Het is vaak niet duidelijk of men de ringmuur op de heuvel bedoelt, of de muur rondom de voorhof. In 1471/72 schrijft men dat een gedeelte van de oostkant van de ringmuur over een lengte van twee roeden (= ca. 7,8 meter) is omgevallen en tevens *4 groote scoren* (scheuren) *gestopt van den ryncmuyre van den burch.* In de rekeningen van 1473/74 wordt duidelijk de muur *in dat opperhof* dus op de heuvel bedoeld. In de grote storm op St. Jansavond is er overal veel schade aangericht o.a. aan de ringmuur: *twee stucken muers die omme gewaeyt waeren van den vorscreven groten storme. Hier over heeft de vorscreven Pieter* (de metselaar) *gewrocht mit drye trueelen ende tweeen dieners van half maerte tot mey maent toe 24 daghen, noch gemaict ant vorscreven hoff een stuck muers dat tegen den dorpe staet, dat omgevallen was ende een stuck muers gemaict aen dat voirburch aen dies zijde van den water dat oick omgevallen was.* In de jaren 1475/76 worden de gewelven of steunberen van de ringmuur hersteld, maar in de rekening over 1477/83, dus ten tijde van Margaretha van York, schrijft men dat deze muur op het punt staat om te vallen, omdat de fundering het begeeft. Men breekt dan een gedeelte af en metselt het geheel weer op met als versteviging *een steecpilaer die binnen tegen de boge steect.*

Omtrent d e b r u g die over de burchtgracht voerde is in de rekeningen vrij veel te vinden. In 1388 breekt men namelijk de oude af en bouwt een nieuwe. De werkzaamheden geven een duidelijk beeld van de manier van werken in die tijd, met vermelding van de gebruikte materialen en de afmetingen.

Om het werk te kunnen uitvoeren, maakt men een bouwput door middel van twee aarden dammen in de gracht. Kosten 24 pond. Pompen kende men nog niet en dus staat in de rekening *soe cost dit werc te oesen ende droech te houden 12 pond.* Men gebruikt voor de fundering oude stenen, die overal op het hofterrein worden verzameld, zelfs uit de gracht en tevens voor een deel gekocht van de afbraak van een groot stenen huis te Brielle. In totaal 155.000 stenen, die de metselaar niet in daggeld, maar per 1.000 stuks metselen worden betaald. Kosten 72 lb 6 sc 8d. Meester Simon de timmerman werkt daarna nog 24 dagen aan de brug, om al het houtwerk te vernieuwen. De funderingen zijn bij de

opgraving in 1935 in de gracht en op de oevers teruggevonden.

In 1472 maakt men een nieuwe brug lang zeven roeden (28 meter) en breed zes voeten (2 meter), voorzien van een leuning. In 1514 worden nogeens *200 voedt eyken plancken tot dieselve brugge* gebruikt en in 1529 brengt men een zware onderlegger aan. Hieruit volgt dat de hoofdburcht toen nog steeds intact en in gebruik was, hoewel niet voor bewoning. De toegang tot brug en burcht was afgesloten door een deur met een zwaar hangslot.

2 De Voorhof

De *Harborghe te Voerne,* het *Hof te Voerne, mijns heren Burg* en *slot te Oostvoorne,* met al deze benamingen wordt een zelfde complex van gebouwen genoemd, dat diende als woonplaats voor de heren van Voorne en hun gevolg. In de eerste bewaard gebleven rekening van 1373 wordt het reeds genoemd. In 1226 komt het Huis te Voorne voor het eerst in de geschreven bronnen voor. Dit kan de burcht op de motte zijn. In 1248 worden oorkonden genoemd die te Oostvoorne zijn opgesteld.

De priester Taerling schrijft in 1602, dat er een huis was geweest: *daervan noch enige merckelijke reliquien staen, en noch veel schoone huysen, cameren saelen, caetsbanen, hooghuysen, daervan ick noch enige heb gesien.* Van Alkemade noch Kluit weiden erg uit over deze gebouwen, maar die waren toen al verdwenen, zoals de tekening van Roelandt Roghman (ca. 1647) duidelijk aantoont. Ze beschrijven meer de restanten van de donjon, poorttoren en ringmuur, die toen nog ten dele aanwezig waren.

De zaal Deze bestaat uit een grote kelder, die door een tussenmuur in tweeën is verdeeld, waarboven de eigenlijke zaalruimte, welke is afgedekt door een zadeldak. De kelder steekt ten dele boven de begane grond uit, want er is een raam in de kelder, groot 16 voeten (0,106 m²).

Op de keldervloer staan een aantal standvinken [4], waarop zware houten draagbalken liggen. Hierop rust een houten vloer van dikke planken. Met een tussenlaag van aarde liggen er dan plavuizen op, die dus de eigenlijke zaalvloer vormen. Het is duidelijk dat deze constructie bijzonder vochtig is. Meerdere malen zakt een deel van deze vloer weg ten gevolge van rotting van vloerdelen en balken. De grond moet dan uit de kelder worden gekruid en balken en vloerdelen worden vernieuwd. Dit soort onderhoud komt voor in de jaren 1375, 1472, 1473, 1514 en 1524. In 1514 gebruikt men daarvoor 5 balken en 150 eiken planken *om de gaten toe te leggen.* In 1524 blijkt men nog steeds dezelfde constructie toe te passen. *Item betaelt Willem Vrij die van den castelleyn angenoemen heeft die aerde vuyt de kelder te cruwen ende de voirnoemde vloer van de zael, daert quaet was, op te breken ende wederomme te aerden, voir den hoop betaelt 39 schellingen. Voir 14 balcken elck lanck 24 voeten* (7,82 m) *die midsendeur gesneden werden ende daerof gemaect zijn 28 stilen* [5], *4 basementen* [6] *ende*

4 Standvink = pijler.
5 Stil = paal.
6 Basement = fundering.

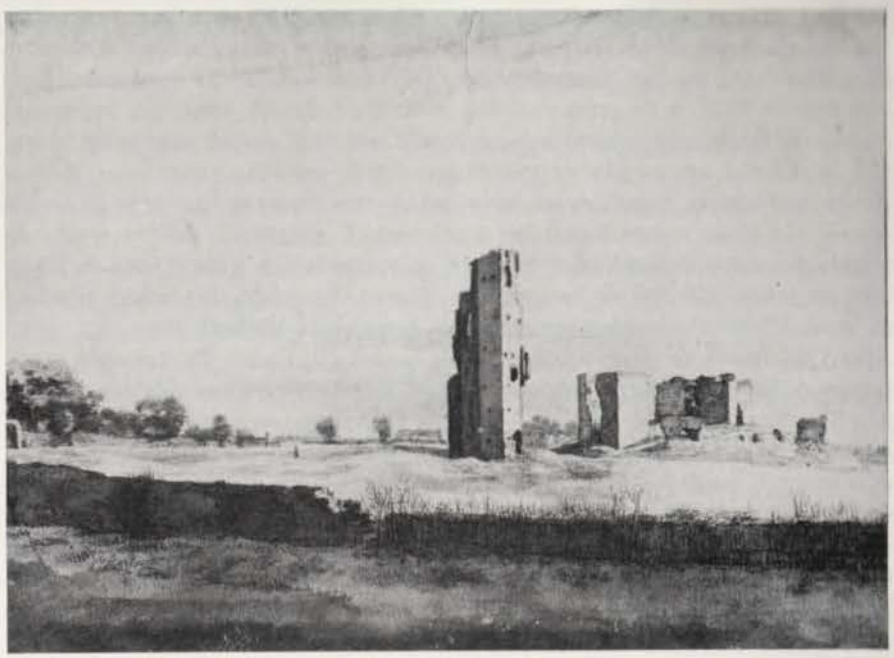

Afb. 2 Gezicht op de Burcht van Oostvoorne uit het zuidwesten omstreeks 1647. In het midden de 'wendelsteen' van de voorhof, links de toegangspoort. Tekening van Roelandt Roghman (Gemeente-archief te Rotterdam). N.B. Naar deze tekening is een gravure gemaakt door J. Schijnvoet in 1711.

andre onderlagen onder de vloer van de groote zaele, die geheel ingestort was. De oude stilen bleken geheel verrot te zijn. Tevens koopt men, om de vloer weer te bedekken, 24 lange en dikke *scipplancken.*

Het dak draagt op *5 binden met karbeelle,* complete spanten, met gordingen. Hierop liggen het dakbeschot en de leien. In 1379 spreekt men van *leinagels* en *scaelgen* die voor de zaal zijn gebruikt. In 1472 worden *groene leien* genoemd.

In 1398 bouwt men twee kleine torentjes *beside an de zael.* Er staat bij vermeld *ende bi der vrouwe tide van Vorne daertoe gevormt waren ende niet ghemaect en ware.* Het is dus een oud plan, uit de tijd van vrouwe Machteld van Voorne, die in 1372 was gestorven. Mogelijk is de zaal geheel of gedeeltelijk tijdens haar leven gebouwd en deze notitie maakt het zeer waarschijnlijk, dat er bouwtekeningen zijn geweest. De zaal is tevens voorzien van kantelen.

De zaal wordt verlicht door een groot rond raam in één van de eindgevels, waarschijnlijk de noordgevel, te vergelijken met het raam in de ridderzaal van het grafelijke slot in Den Haag. In 1470/71 maakt de mandenmaker, voor dit raam en voor de kleinere ramen, horden van tenen. Men schrijft dan: *voor het grote glas in de zaele geheten de 0.* Het waarom is duidelijk uit de post in de rekening van 1517. *Den spygel in de groete zael toegebreyt met ryse om de duven daer uyt te houden.*

Men kan zich deze zaal dus wel voorstellen als een grote hoge ruimte met

zichtbare spanten en dakbeschot, plavuizen vloer, een grote open haard en enkele hoge glas in lood ramen. Het dak gedekt met groene leien. Er zijn vijf spanten en vermoedelijk dus zes tussenafstanden. De lengte zou dan 21 à 30 meter kunnen zijn. In 1527 is de grote zaal nog grotendeels intakt, want dan worden er 10.500 daktegels (dakpannen) in opgestapeld, uit een afbraak afkomstig.

De grote kamer In de rekeningen wordt gesproken over *mire vrouwe camer, mijns heren camer, mijns heren groote camer* en tenslotte over *de groote camer*. Met deze namen wordt het grote vertrek aangeduid, dat tot woon- en werkruimte heeft gediend voor de heren en vrouwen van Voorne, ook na 1372, toen de laatste vrouwe uit het geslacht Voorne, Machteld, kinderloos overleed en het bezit weer in handen kwam van de graven van Holland.

In 1515 wordt de vloer boven de grote kamer vernieuwd. De kastelein koopt hiertoe 4.000 plavuizen: *Item betaelt Doen, de metselaer, om geleyt te hebben dezelve plavuysen op de soldere boven de groete camere ende van aerde, sant ende mortel, daer zij ingeleyt zijn, boven te doen draegen voer als met hem overgecomen om 7 lb 10 sc.* De vloerconstructie is in dit geval gelijk aan die van de zaal boven de kelder. Het gebouw heeft een verdieping. In de jaren 1395/96 wordt het grondig gerestaureerd. De timmerman met vier knechten werkt er 170 dagen aan en schrijft in zijn *zedel* dat het geheel nieuw *opgemaect* is van nieuw hout. Samen met een herstelling aan de boerderij van het hof zijn de kosten 238 pond. Men kan hier uit opmaken dat het gebouw al oud zal zijn geweest bij het overlijden van vrouwe Machteld in 1372. De herstellingen betreffen uitsluitend het houtwerk.

Een jaar later komt in de rekeningen een opvallende post voor: *Item ghegheven meester Arnt die beeldemaker, van mire vrouwen grote camer te verven, 56 schellingen groot. Ende van 822 gulden sterren van elc stic ½ groten, facit te samen 36 lb 2 sc.* Het is de enige keer in de rekeningen dat men schrijft over schilderwerk aan of in de gebouwen van het hof. Waarschijnlijk is hier sprake van het aanbrengen van een met sterren bedekt plafond of wand. In 1471 doet het gebouw nog dienst als slaapkamer. De timmerman werkt er dan aan *een getogen bedstede in mijns heren groote camer* en 4 bedsteden, die waarschijnlijk op de eerste verdieping te vinden zijn. Het dak van het gebouw is met pannen gedekt. In 1508 schrijft men: *Item betaelt mr. Jan Janszoon van 3325 tegelen* verwrocht an de vorscreven camer, 't hondert 5 groten, facit 4 lb 3 sc 1 d. *Item betaelt Herman de metselaer van 9300 tegelen, t duysent 22 stuvers, verbesicht an de vorscreven camere, facit 10 lb 4 sc 1 d.* Acht jaar later is het dak bouwvallig, want dan worden er van twee balken van 9 meter en één van 13 meter *schoren* gezaagd om te gebruiken onder de spanten van het dak van het *principael woenhuys*. Men schrijft in 1508 tevens dat de *stove* (badhuis) opnieuw gedekt moet worden. In 1514 staat er *'t Stoefkamerken, staende aen de groten kamer, die mede geheel vervallen was.* In de grote kamer is ook een kleine huiskapel, die in latere jaren als kantoorruimte dienst doet.

Volgens de rekening over de jaren 1474/75 moet het huis een aanbouw of L-vormige plattegrond hebben gehad: *dat cruyswerck aen mijns heren camer gestoeyt.* Deze aanbouw zou dan het *cleyn saelken* of kasteleinskamer kunnen zijn die tevens aan de keuken grensde.

Om het vocht in de kap tegen te gaan koopt men bij Neele Coele 12 bruwetten *omme int dack te setten, daer te lucht duer comt, omme dat die spannen niet rotten en souden, coste 't stuc 18 penningen.* Het gebouw is voorzien van ramen met kruiskozijnen en glas in lood.

De Arkelse kamer Hoewel er familierelaties bestaan tussen de geslachten Voorne en Arkel heeft deze kamer haar naam waarschijnlijk te danken aan Jan van Arkel, op 16 mei 1393 aangesteld als rentmeester van de Lande van Voorne [7]. In 1397 rekent men dit bouwwerk in verhouding tot de andere gebouwen al tot het oude gedeelte van het hof, want in dat jaar schrijft men dat de timmerman vier kozijnen maakt *op die oude camer, die men heet die camer van Arkel.* In dezelfde rekening spreekt men herhaaldelijk over de oude kamer en de nieuwe kamer. In 1472/73 worden er grote herstellingen aan verricht. Men herstelt de muren, het dak met de gordingen, de muurplaten en de windschoren. Het gebouw is met *tegels* gedekt en 28 voeten breed (ca. acht meter). Binnen zijn de muren en de zoldering gewit en gepleisterd. Er worden twee bedsteden hersteld. Het gebouw verkeert echter in slechte staat, want omstreeks 1483 is het dak ingestort, omdat de balken van de kap verrot zijn. Ook de kantelen van het dak zijn slecht. De toestand blijkt duidelijk uit de post *timmeringe: Bij Jan Aerntszoon, meester tymerman gewrocht ende geleyt t Oostvoorne an die Arkelsche camer 3 gelde* (gelderse?) *balken, daer die camer mede geanckert es, die al gespleten was ende ter needer vallen wilde. Geset op te selve camer 7 nyeuwe kepers tot spannaedsen, die al verrot waeren. Alle de spannen van deselve camer gevoedert omdat se alle ontstucken waeren gemaect 10 nyen dubbele veynsters in de oude cusynen, omme dat die ander al verrot waeren.*

De wendelsteen Dit is een stenen traptoren met een wenteltrap. Ze had een zes- of achtkantige vorm met een diameter van ca. zeven meter. De eerdergenoemde priester Adriaen Taerling schrijft: *ten tijde mijns vertreks* (uit Oostvoorne) *anno 1572 stond aldaar op 't buytenhoff noch een toeren, hebbende veel deuren, daermede men plach te gaen in de cameren ende saelen aldaar, buyten den grooten burch staende.* Van Alkemade rept in 1729 met geen woord over deze toren. Op de tekening van Roelandt Roghman ca. 1647 komt deze wendelsteen wel voor. Waarschijnlijk is de bouwval in de tweede helft van de 17e eeuw verdwenen. Spilman geeft een afbeelding op een gravure van 1747, maar die zal waarschijnlijk naar de tekening van Roghman zijn gemaakt. Het had een klein torentje, gedekt met leien, in 1517 nog vernieuwd, een zolder en vensters. De deuren, waarover Taerling spreekt, zaten op verschillende hoogten, zoals op de genoemde afbeeldingen duidelijk is te zien. Ze gaven in ieder geval toegang tot de Arkelse kamer.

De bottelrie Dit is de algemene middeleeuwse benaming voor de schenkkamer. Ze bevatte een kelder en een met hout beschoten gelijkvloers gedeelte. Het dak was gedekt met leien.

De keuken In 1384 is het gebouw zo vervallen, dat het in elkaar stort en dat jaar bouwt men een nieuwe keuken. Men metselt met de oude stenen, maar

7 *Beveelboek* II f 10v. Vriendelijke mededeling van de heer C. Hoek.

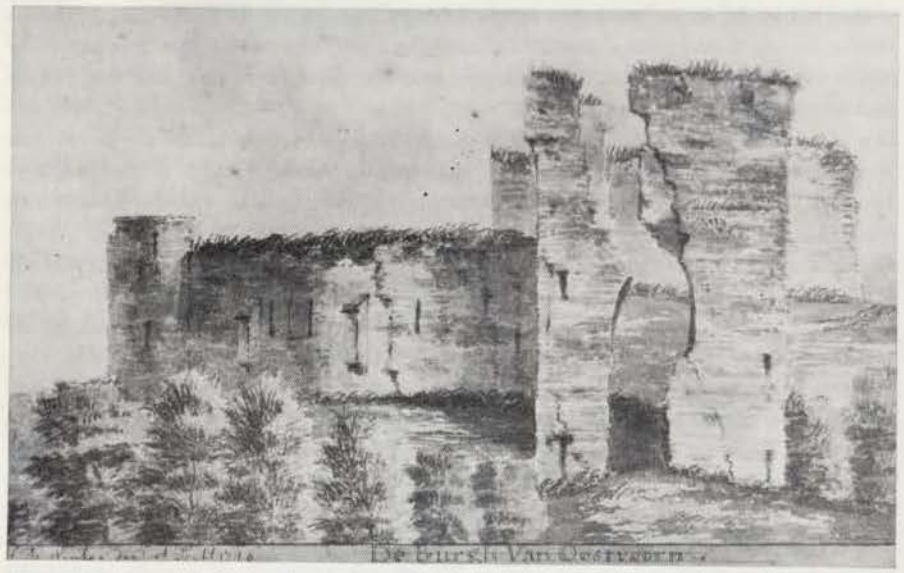

Afb. 3 Gezicht op de Burcht van Oostvoorne uit het westen 1746. Poorttoren, donjon en ringmuur. Aquarel van H. de Winter (Gemeente-secretarie Oostvoorne) (Foto Openbare Werken Rotterdam).

Afb. 4 Gezicht in de Burcht van Oostvoorne, ringmuur met poorttoren. Aquarel 18e eeuw. Tekenaar onbekend (Gemeente-secretarie Oostvoorne).

gebruikt nieuw hout. Daardoor kost het metselwerk ruim 55 lb en het timmerwerk ruim 130 lb. De zagers verdienen 26 lb. Drie *ghesellen* uit Brabant maken het dak. Men zet er drie vleesbanken in. De rekeningen na 1470 geven verschillende bijzonderheden. Men spreekt dan van de grote keuken en van de casteleynskeuken. Er is een groot raam van 28 voeten en men zet glas in een raam in de gang van de keuken. Deze gang is, zoals alle gebouwen in die tijd, bouwvallig *noch geleyt twee anckers in die ganc daer men in de coken gaet, daer de casteleyn woont*. Boven de keuken ligt de korenzolder. Het dak is gedekt met daktegels.

De kasteleinskamer (het saelken) De keuken zal aan de kasteleinskamer grenzen, want in 1474 spreekt men van de *groote coken ende de camer daeran* en in 1515 *het saelken voor de keuken*. Vijf jaar later metselt men een nieuwe muur tussen de keuken en *'t Cleyn saelken*, waarin 12.000 stenen worden verwerkt.

Het bakhuis Al in de eerste bewaard gebleven rekening is er sprake van een *bachuis*. Het is dan al oud en bouwvallig, want in 1375/76 is een stuk muur omgewaaid en daar het gebouw langs de gracht ligt zijn de stenen in het water gevallen. Het heeft valvensters en het is met riet gedekt. In de loop der jaren krijgt het bakhuis een andere plaats, want volgens de verkooprekening van 1534 ligt het gebouw dan aan de westzijde tegen de zaal. Wanneer in 1474 het dak opnieuw met riet wordt gedekt, geeft men als afmeting *7 roeden verre, welck dack is diep 3 roeden*. De lengte zou dan 28 meter zijn en de breedte ongeveer acht meter, uitgaande van een dakhelling van 45°.

Het melkhuis, het lardier In 1388 noemt de rekening *den molchuse* maar men schrijft er bij *een lardier of ghemaect* (lardier = vleeshuis). Tot 1396 spreekt men dan alleen van herstellingen aan het lardier. De benaming *molkenhuysken* vinden we pas terug in de rekening van de verkoop. Dan ligt het tegen de oostzijde van de zaal. Behalve dat men het lardier gebruikt voor opslag van vlees, zetten de koks er ook de klaargemaakte spijzen in.

De penterie (broodbakkerij, broodkamer) In 1378/79 bouwt men een nieuwe penterie. In de rekening noemt men alleen hout als bouwmateriaal. Het is een afzonderlijk gebouw, want er komen aan twee kanten goten. Het dak is met leien gedekt. Deze constructie maakt het zeer waarschijnlijk dat dit geen bakkerij, maar een opslagruimte voor het brood is geweest. Men bakt voor meerdere dagen. In Brielle liggen in de penterie op het hof ook de kazen.

De taelgerije (kleermakerswerkplaats) In 1384 bouwvallig en afgebroken en het volgend jaar door de timmerman opnieuw opgetrokken voor een bedrag van 24 lb. In 1475/76 heeft het een leien dak en ligt het in oost-west richting.

De waerderobe (ruimte voor kleding, maar ook wel bewaarplaats voor andere zaken) Afzonderlijk gebouwtje of zoldergedeelte van een van de bestaande gebouwen. Alleen in 1380 genoemd, wanneer men de kapspanten vernieuwd, die 'inghevallen' waren.

De cruutcamer (bewaarplaats voor specerijen) Afzonderlijk gebouwtje of zoldergedeelte van een gebouw. Bij gotenherstel samen genoemd met de penterie.

Het wanthuis gedekt met stro (opslag van laken?).

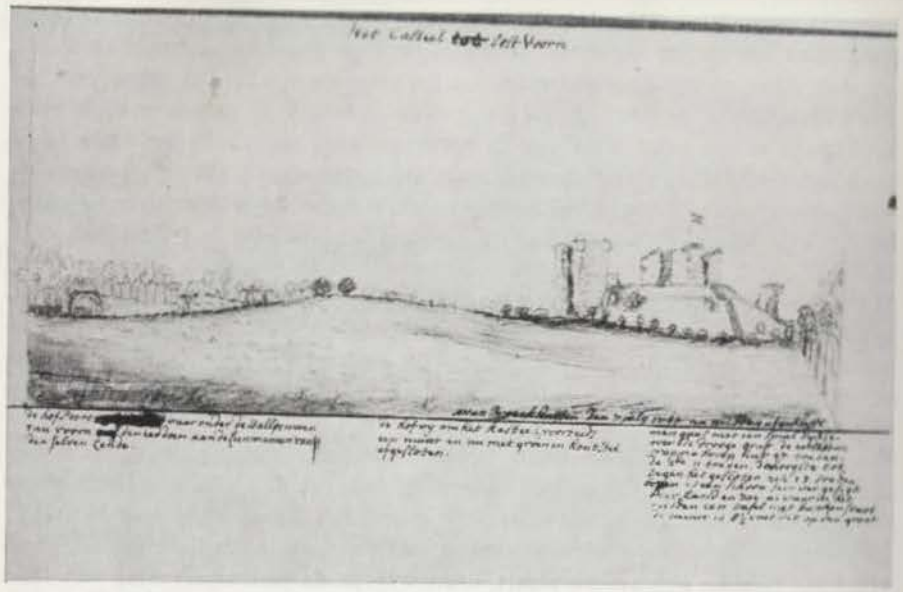

Afb. 5 Gezicht op de Burcht van Oostvoorne uit het zuidwesten, 7 juli 1747. Tekenaar A. van Broekhuysen (Rijksarchief in Noord Brabant te 's-Hertogenbosch). N.B. Naar deze tekening is een gravure gemaakt door H. Spilman.

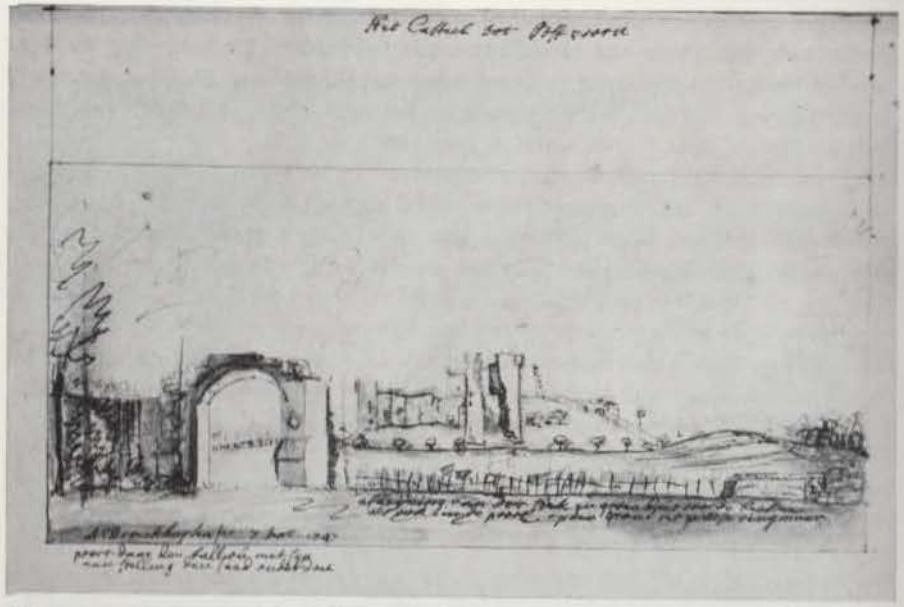

Afb. 6 Gezicht op de Burcht van Oostvoorne uit het westen, 7 september 1747. Tekenaar A. van Broekhuysen (Rijksarchief in Noord Brabant te 's-Hertogenbosch). N.B. als afbeelding 5.

De bereitkamer, wapenkamer, maar kan ook voor kleding zijn. In de boedelbeschrijving van Jacoba van Beieren spreekt men van een bereitcoffer met nachtdoeken.
De schuttekamer, kamer van de wacht.
Het contoir, na 1472 genoemd. Waarschijnlijk de tot kantoorruimte ingerichte huiskapel in de herenkamer. Dit zou overeenkomen met de toestand op het hof te Brielle.

Behalve de genoemde delen van de voorhof worden er in de rekeningen nog een aantal kamers of ruimten genoemd die een onderdeel vormen van de reeds genoemde gebouwen, gelijkvloers of op één van de verdiepingen. Deze kamers dragen soms de naam van de personen die ze gebruiken of gebruikt hebben: Jan Heermans kamer, genoemd in de jaren 1388/89. Jan Heerman heeft het vertrek waarschijnlijk gebruikt als klerk van hertog Aelbrecht van Beieren, zoals hij dit van 1386 tot 1390 is voor diens zoon Willem van Beieren, graaf van Oostervant, speciaal als klerk van de Kost. Als Willem van Beieren in 1404 zijn vader opvolgt als graaf van Holland, maar niet als heer van Voorne, dat aan zijn jongere broer Jan van Beieren komt, wordt Jan Heerman tresorier van Willem van Beieren en woont dan te Leiden [8].
Heer Lambrechts kamer met er naast meester Claes kamer, beide genoemd in 1391/92, omdat delen van het dak vernieuwd worden. Ze zullen waarschijnlijk een deel vormen van de reeds genoemde gebouwen. De namen zijn onbekend.
Kerffnaemscamer, genoemd 1400/1402, gedekt met stro. De naam onbekend, waarschijnlijk een persoonsnaam.
De dekencamer (1387/88), proestcamer en lantgravencamer (1388/89). De namen deken en proost hangen waarschijnlijk samen met het in 1369 opgerichte kapittel in Den Haag. De leden van dit kapittel vervulden raadgevende functies aan het hof van Aelbrecht van Beieren. Het is Coenradus de Silice die in 1369 als proost optreedt en in 1374 tot deken van dit college wordt gekozen.

Hij is gestorven omstreeks juli 1382. Zijn opvolger is Willem Gerbrandsz. Post die ook proost van Bergen is. Deze wordt in 1387 voor het eerst tresorier genoemd, welke titel dan steeds meer in gebruik komt. Coenraad was tevens *mijns heren en vrouwen capellaen*. Een verblijf te Oostvoorne is dus zeer waarschijnlijk. De naam landgraaf komt voor in verband met stadhouder. Van Riemsdijk schrijft dat in februari en maart 1375 Aelbrecht bij afwezigheid uit Holland, de bewaring van het land aan de landgraaf heeft toevertrouwd [9]. Proost- en dekenkamer zullen dus benamingen voor één vertrek zijn. In 1387/88 zijn er herstellingen aan de goot. In 1388/89 is er sprake van een gang tussen deze kamer en de landgravenkamer. Ze worden bij herstellingen samen genoemd. Er worden nieuwe deuren, vensters, kozijnen en beschot in aangebracht. Banken, stoelen,

8 C. Hoek - Heerman, in: Ons Voorgeslacht, 1972, blz. 308-309.
9 Th. van Riemsdijk, *Tresorie en Kanselarij van de graven van Holland en Zeeland* (1299-1343), 's-Gravenhage, 1908.

trizoeren (buffetten) vormen de nieuwe inventaris.
Garbrants camer en Aerntscamer komen voor in 1388/89. De namen zijn onbekend. Ook hier nieuwe inrichting met stoelen en banken.

3 Bedrijfsgebouwen

Vele werkzaamheden worden op het hofterrein verricht en ook de voedselvoorziening maakt bepaalde gebouwen noodzakelijk.
Het bouhuis (boerderij), een van de belangrijkste bedrijfsgebouwen, dat ook in gebruik blijft nadat de burcht in de 16e eeuw vervallen en voor een deel gesloopt is. In al die jaren is het verschillende keren omgewaaid en opnieuw opgetrokken. Waarschijnlijk is het eerst een houten gebouw geweest met riet gedekt, want tot 1402 komen slechts de timmerman en de rietdekker er aan te pas om de stormschade te herstellen, 1390 *het bouhuys ter nedergevallen*, 1395/96 *het grote bouhus al van nieuws verspannen ende verlat*. Na 1470 worden er ook muren genoemd, maar het dak blijft van riet. 1473 *een stuck muer an dat bouhuys dat gevallen was*, 1514 de *stroodecker* dekt aan het *bouhuys* 150 (voer?) *ryets*. In 1527 worden de noord- en westmuren opnieuw opgetrokken en de oost- en zuidmuren gestopt. Het dak is opnieuw met riet gedekt. Ondanks deze ingrijpende herstellingen waait in 1533, in de nacht na allerheiligen, de helft van het gebouw om.
Het dorshuis, alleen in 1384 genoemd, gedekt met riet.
Het slachthuis 1388/89 *daer men die beest in sloech*.
Het vleeschhuis 1390.
Het brouhuis (de brouwerij). In 1390, maar ook in 1474/75 genoemd. Het is van steen gebouwd en met riet gedekt.
De stallen, nodig voor het onderbrengen van de rij- en werkpaarden en het melk- en slachtvee.

Al in de eerste rekening blijkt: *Dat is uitghegheven van mijns heren teldenparden* (telgangers) *die te Voerne stonden ende van ossen ende van varken ende van alrehande die te Voerne stonden* enz. De gebouwen zijn van steen, met riet gedekt. In 1388/89 wordt er in de stal *een camer afghescoten daer die joncwiven* (dienstmeiden) *sliepen*. Ook hier zorgt de stormwind voor de noodzaak van regelmatige herstellingen. In 1472 is het geheel zo bouwvallig dat men het in 6 dagen sloopt. Er is echter tevens sprake van een nieuwe stal.
Turfhuis, van hout, met riet gedekt.
Smederij, alleen in 1384 genoemd.
Het (oude) timmerhuis, afgebroken in 1389. Komt op Oostvoorne niet meer voor. Alle werkzaamheden worden in het timmerhuis op het hof te Brielle verricht.
De gevangenis In de rekening van 1373/74 komt een post voor, waarbij men Jan Aertsz. de timmerman betaalt voor het aanbrengen van een dubbele deur met een sterk deurkozijn en houten traliën aan de gevangenis, terwijl de metselaar een deurkozijn op de trap van de *putte* (onderaardse gevangenis) maakt. Het is niet geheel duidelijk waar deze gevangenis te vinden is, waar-

Afb. 7 Toegangspoort van de Voorhof met gezicht op de Hoofdburcht uit het westen, eind 18e eeuw, Sepia tekening. Tekenaar onbekend (Gemeente-secretarie Oostvoorne).

schijnlijk in de donjon. Wel duidelijk is, dat de toestand van deze kelder slecht is want men maakt tevens *2 grote tralijen in de splete van de faulten* (gewelf) *daer die gevangenen uut braken ende die splete afgesloten dat men daer niet op comen en mach. Alle de scoren* (scheuren) *gestopt*. In 1527 is de gevangenis nog in gebruik *alst wijf van Zuytland bij den hove daer gesonden was, daer zij in gevangen lach*.
De dierenverblijven Verder is er sprake van *dat huys daer die honden lagen*. Het heeft een portaal, is gedekt met pannen en het heeft *2 camerkens daer an* die met leien zijn gedekt. Onder het hondehuis is een kelder. Het valckhuys, het duyfhuys, zwanenburch, het frethuys, grote en kleine gebouwen, waarvan de benamingen voor zich zelf spreken.
De boomgaard en de wijngaard Tot 1385 is er sprake van de boomgaard gelegen voor het ridderhuis. De wijngaard wordt het laatst genoemd in 1392. Men moet zich dit voorstellen als een aantal palen onderling door latwerk verbonden, waarschijnlijk in de vorm van een soort prieel, bedekt met wijnranken. Stormschade komt regelmatig voor. In 1387/88 koopt Cophaes *42 enten, die hi cofte te Leyden jeghens Claes Jansz. Vos, coste elc stic 3 schellingen 4 denier, facit 7 lb. Ghegheven bi den selven van desen enten te brenghen van Leyden 't Oestvoerne, den wijngaard te sniden ende te poten ende anders 4 lb 8 d.* Wijngaarden komen op Voorne voor op het hof en bij de Doele te Brielle en bij het kasteel te Heenvliet.
De poort De voorhof is omgeven door een muur, waarin een poort tegen-

over de poorttoren van de burcht. Deze voorpoort wordt in 1388/89 opnieuw opgetrokken o.a. *die lataelen boven an die doer ghesloten, 't welft boven der poerte toegheleyt mit stien.* In 1473/74 *die poerte van dat burchhof gemaect, die ommegewayt was.*

Onder deze poort werd van ouds door de nieuw benoemde baljuw van Voorne de eed afgelegd *Dog dit heeft alleen stand gegrepen tot in den jare 1724, wanneer heer mr. Willem van Almonde, onder grootte toeloop van menschen aan het college van Leenmannen van den Lande van Voorne den eed afleide. Deze poort staat ten westen van den Burg tegenover het huis Overburg.* Deze poort *was onlangs nog in zijn geheel, maar door de val van een boom in de storm van den 14 November 1775, is de boog van dezelve ingestort* [10]. Met *achterpoort* en *zuytpoerte* zal een tweede poort zijn aangeduid, die de functie van dienstingang zal hebben gehad.

4 De ondergang van de burcht

Wanneer heer Frank van Borselen op 19 november 1470 te Brielle sterft, zonder wettige nakomelingen na te laten, valt opnieuw de heerlijkheid Voorne terug aan de grafelijkheid, zodat Karel de Stoute, hertog van Bourgondië, als graaf van Holland en Zeeland, heer van Voorne wordt. Heer Frank, die de, voor die tijd hoge leeftijd bereikte van ca. 70 jaar, was de laatste jaren van zijn leven veel ziek, en woonde bijna uitsluitend op het hof te Brielle. Hierdoor heeft hij aan kasteel en burcht te Oostvoorne na 1460 weinig aandacht meer geschonken. Aan de vele gebreken die optreden wordt alleen het hoogst noodzakelijke gedaan en iedere vorm van onderhoud blijft achterwege.

Na zijn dood blijven de burcht te Oostvoorne en het hof te Brielle een aantal jaren onbewoond, want Karel de Stoute had genoeg hoven en kastelen in plaatsen als Den Haag, Brussel en Mechelen tot zijn beschikking om belangstelling te hebben voor een verblijf te Brielle of Oostvoorne.

Men verricht nog wel herstellingen maar die zijn ten ene male onvoldoende en houden slechts een algeheel verval tegen. De rekeningen over de jaren 1470–1477 geven voor Oostvoorne de volgende bedragen, afgerond in hele ponden hollands:

1470–1471	145 lb
1471–1472	128 lb
1472–1473	351 lb
1473–1474	85 lb
1474–1475	151 lb
1475–1476	162 lb

Hertog Karel, die voortdurend in oorlogen is gewikkeld, en voor deze activiteiten grote geldsommen nodig heeft, geeft dus niet meer dan ca. 150 pond per jaar aan het onderhoud van de burcht uit, met een uitschieter in 1472–1473 van

10 J. Kluit, *'t Land van Voorne*, 2e deel, eerste stuk, blz. 353. Handschrift geschreven 1779, Gemeente Archief Brielle.

351 pond. In deze jaren acht men het oudste gedeelte van de burcht, de donjon, poorttoren en ringmuur binnen de gracht, nog belangrijk genoeg om de bouwvallige gedeelten te herstellen, zoals uit het voorgaande is gebleken.

Op 5 januari 1477 sneuvelt Karel de Stoute voor Nancy en de heerlijkheid Voorne komt nu als weduwegoed in handen van zijn weduwe Margaretha van York, d.w.z. ze krijgt de inkomsten van dit gebied om haar hofhouding van te bekostigen, maar dat wil ook zeggen dat de onderhoudskosten van het hof te Margaretha vestigt zich te Voorne en brengt de meeste tijd te Brielle door.
Margaretha vestigt zich te Voorne en brengt de meeste tijd te Briele door.

Waarschijnlijk op haar verzoek stellen *commisarissen, raden en meesters van de Rekeninghe* een onderzoek in naar de toestand van de gebouwen.

Gezworen meesters en werklieden verklaren dat het hof te Brielle en vooral de burcht te Oostvoorne door ouderdom en gebrek aan goed onderhoud, vooral ten tijde van de graaf van Oostervant (heer Frank van Borselen), zo vervallen zijn, dat onmiddellijk of ten minste binnen de eerste drie of vier jaren grote bedragen aan herstellingen zullen moeten worden betaald. In 1477 wordt voor deze zo noodzakelijke grote reparatie een bedrag vastgesteld van 1200 lb, te gebruiken in vier jaren. Men verkrijgt ze uit de opbrengst van de verkoop van het recht om te moeren (turf te steken) binnen de nieuw bedijkte polders van de Quack, Caproen en Jan de Clercx huurweer, gelegen tussen Nieuw Helvoet en Rockanje.

De rentmeester van Voorne is verplicht van de opbrengsten en uitgaven afzonderlijk verantwoording te doen. In de rekening van de rentmeester Jan van Assendelft vinden we een bevestiging van het voorgaande want de kosten van de reparaties zijn wel opgenomen maar daarna doorgehaald, met verwijzing naar het bovengenoemde besluit.

Margaretha geeft haar rentmeester opdracht de sleutels van de gebouwen aan Ingele, haar *concierge* te Brielle, ter hand te stellen, terwijl de klerk Jan Michiels hem geld moet geven om goederen en levensmiddelen te kopen met het oog op haar komst naar Brielle. Tot haar dood in 1503 worden er aan het hof te Brielle en de burcht te Oostvoorne elk jaar herstellingen verricht. Dat al de voorgaande reparaties niet afdoende waren blijkt uit de rekening over de jaren 1477-83, waar bij de uitgaven over de burcht staat dat deze zeer vergaan is *en notelic hulpe behoeft of gescepen waer corts inne te storten.* Na haar dood blijven de gebouwen onbewoond.

Karel de V die nu als heer van Voorne optreedt, stelt een kastelein aan om hof en burcht te beheren. De rechten en plichten van deze kasteleins worden apart behandeld [11]. Hier vermelden wij slechts dat ze gewoonlijk te Brielle woonden en te Oostvoorne op de voorhof een slaapkamer tot hun beschikking hielden.

Na 1505 vinden er te Oostvoorne hoofdzakelijk reparaties aan de kapel plaats, want deze is door het kapittel in gebruik gebleven. Een uitzondering vormt in het jaar 1508, het reeds genoemde herstel van de grote kamer. In 1514 stort het dak van de grote zaal op twee plaatsen in, wat men in het volgende jaar samen met de schade aan het dak van de kapel en de woning van de kastelein herstelt. In

11 Zie blz. 57-66.

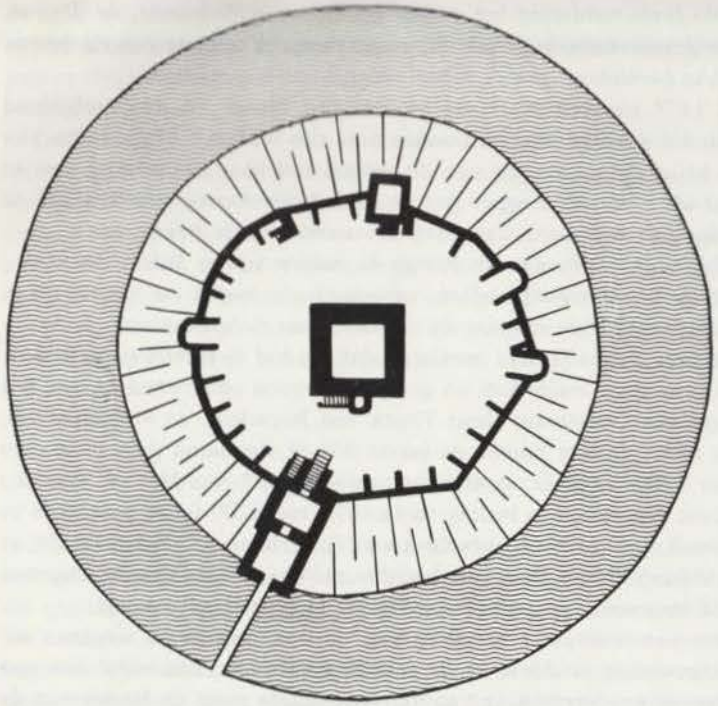

Afb. 8 Plattegrond Hoofdburcht.

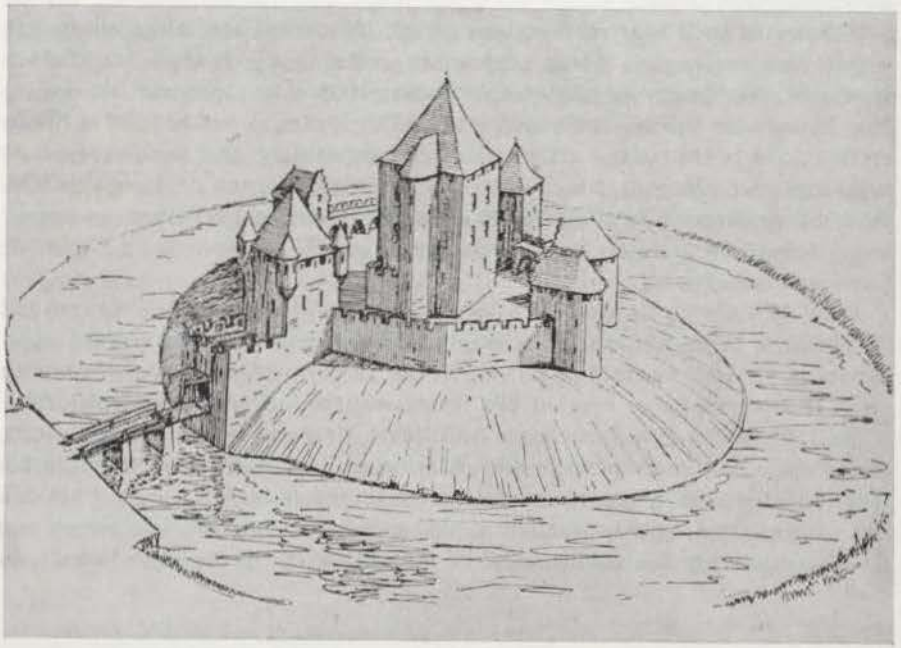

Afb. 9 Reconstructie van de Hoofdburcht.

1527 breekt Jan van Scagen, de metselaar, een oude vervallen toren af aan de zuidwestkant van het hof, tegenover het dorp. Ze vormde een deel van de muur rondom het hof, want men herstelt de toren niet meer, maar metselt met de oude stenen op die plaats de muur op en repareert ze tevens over een lengte van 70 meter, die bouwvallig is. De kamer van de kastelein en de keuken breekt men in dit jaar voor het grootste gedeelte af. Van het dak worden 10.500 dakpannen in de zaal opgeslagen.

Voerts noch af te breken de muyraelge, eenen hoogen vlaemschen gevel, drie groote scoirstenen, eenen andere zijtgevele te weten an de oistzijde tot de opperste kosijnen ende ande westzijde tot den eerste soldere toe. De drie schoorstenen zijn met lijnen omgetrokken. Men maakt de stenen schoon en zet ze op stapel. Tevens dekt men een halve roede (7,652 m²) van het dak van de grote kamer tegen de vlaemsche gevel met pannen. Twee nieuwe hekken dienen voor een betere afsluiting. Dat blijkt in de komende jaren wel nodig. De bevolking heeft wel het een en ander te herstellen of te bouwen en het is erg verleidelijk wanneer er een grote opslag van hout en stenen voor de hand ligt.

Het is dan ook geen wonder dat een akte in 1534 begint met de mededeling dat de heren gecommitteerden van de financiën in Den Haag de rentmeester opdracht gegeven hebben de materialen, die van de sloop van de zaal en het huis te Oostvoorne komen, in het openbaar te verkopen, omdat zaal en huis geheel vergaan en vervallen zijn en deze materialen veel *gestolen en genomen* worden. De rentmeester heeft deze openbare verkoop in het land van Voorne, zoals gebruikelijk, tijdens kerkdiensten bekend laten maken. Van deze veiling is een specificatie bewaard gebleven waaruit blijkt, dat men het geheel in een groot aantal kavels heeft verdeeld, die ieder afzonderlijk beschreven worden. Hierdoor is een stuk ontstaan dat belangrijke gegevens bevat over de gebouwen van de voorhof (zie bijlage I).

Na deze sloop blijven er van de voorhof toch nog fundamenten en gebouwen staan. Verder zijn er delen van het terrein die men verhuurt o.a. *de camp voir 't hof die groot is naer oude rekeningh 1 gemet, de hofweije groot 2 gemet* en daarbij het hout van de wilgen op het hof en het riet in de gracht. Ook de boerderij is blijven staan. In 1542 noemt men het *een oude scuyre oft bouwhuys.* Een zekere Berthelmeeus Pietersz. koopt dit gebouw met de conditie dat hij dit zal mogen bezitten zo lang men het hof verhuren zal, maar niet langer. Tevens moet hij alle deuren die op het hof uitkomen toemetselen. Het gebouw ligt dus aan de rand van het terrein.

Maar al is de voorhof nu grotendeels verdwenen, de oude hoofdburcht binnen de gracht met de grote donjon staat nog overeind. Karel V en zijn zoon Philips II voeren van 1551 tot 1556 oorlogen tegen Hendrik II, koning van Frankrijk, en één van die oorlogen is voor de burcht noodlottig. In februari/maart 1552 vreest men een landing van de Fransen in het gebied van Voorne, met de mond van de Maas als speciaal bedreigd punt. Zelfs te Rotterdam neemt men maatregelen en moet er volgens een vroedschapsresolutie van 2 maart extra wacht worden gelopen [12]. Om de Maasmond veilig binnen te kunnen varen maakt men

12 Mr. H. C. Hazewinkel, *Een zeldzame prent van J. C. Philips*, in: Rotterdamsch jaarboekje, 1936, blz. 60.

gebruik van tonnen en bakens. Deze bakens worden ook gevormd door de donjon van de burcht en de kerktoren van Oostvoorne. Beide worden op bevel van de regering afgebroken (zie bijlage II). Van de grote toren van de burcht komen 100.000 stenen die door twee metselaars worden schoongemaakt en opgetast. Men heeft de torens afgebroken voor zover ze boven de bomen uitstaken. De poorttoren van de grote burcht bleef daardoor bijna geheel gespaard, zodat alleen de spits zichtbaar geweest moet zijn. Op de tekeningen van Roelandt Roghman (ca. 1646) zijn de arkeltorentjes nog ten dele aanwezig. Op de tekening die hij vanaf de kerktoren van Oostvoorne maakte is tevens te zien dat de donjon tot op gelijke hoogte van de poorttoren is afgebroken.

Het grote gat dat van boven tot beneden in de voorgevel van de poorttoren te zien is, zal daar waarschijnlijk in dat jaar opzettelijk zijn aangebracht om te voorkomen dat het gebouw aan een eventuele bezetting bescherming zou kunnen bieden.

Natuurlijk worden ook de houten en de stenen vuurbakens in de duinen van Oostvoorne afgebroken (van deze stenenkaap werd de fundering in 1964 opgegraven en gerestaureerd). In 1561 gebruikt men de stenen van de donjon om een nieuwe vuurtoren te bouwen. Hiervoor gebruikt men 66.000 stenen, maar klaagt tevens over de prijs die de rentmeester hiervoor laat betalen. De afbraak is immers op hoog bevel geweest en gezien de moeite om een nieuwe kaap te bouwen, verwacht men toch een lagere prijs voor de stenen. Deze klacht wordt geaccepteerd en de totaalprijs komt op 54 lb.

5 Situering van de gebouwen onderling en op het hofterrein

Voor de situering beschikken wij over een aantal gegevens uit opgraving en tekeningen.

1 De door Kalf gevonden muur langs de gracht, volgens de rekening *an die suytsijde van de brug tot voerbi die bottelrye.*
2 De wendelsteen, voorkomende op de tekening die Roelandt Roghman maakte vanaf de toren van de dorpskerk. Op dit overzicht komt duidelijk de vorm van de voorhof en de plaats van deze wendelsteen ten opzichte van poort en hoofdburcht uit.
3 De wendelsteen met poort en hoofdburcht gezien vanuit het zuiden, eveneens getekend door Roghman.
4 Een 10.5 meter lange en 0.9 meter dikke Kopgevel van een gebouw, daterende uit de tweede helft van de 14e eeuw, liggende in de tuin ten zuid-oosten van het gemeentehuis, opgegraven in 1968.

Uit de rekening van de verkoop van de voorhof in 1534, aangevuld met de gegevens uit vroegere rekeningen, blijkt het volgende:

De zaal staat noord-zuid gericht, met de toegangspoort in de noordgevel. Aan de oostkant liggen hier tegenaan het melkhuis en de bottelrie. In 1472/73 gebruikt men lood *tusschen de groote sale ende de bottelrye.* Deze laatste grenst tevens aan de eerdergenoemde muur langs de gracht. Aan de westzijde van de zale staat

het bakhuis. De grote kamer grenst aan de zaal. In 1391/92 schrijft men over een gang tussen zaal en de grote kamer, in 1470/71 legt men twee nieuwe goten tussen *die zale en mijns heren camer* (grote kamer). In 1512 lood in de goot tussen zaal en grote kamer. Aan deze kamer grenst ook de *stoeffkamer* (badhuis). Tegen de zuidmuur van de grote kamer staat de wendelsteen die tevens toegang geeft tot de Arkelse kamer. Deze heeft ook een goot gemeen met de grote kamer (1512).

6 Bewoning

Door wie en wanneer het oudste gedeelte van de burcht, de donjon op de heuvel, is gebouwd, weten we niet. Mogelijk is de bouwheer Hugo van Voorne (vermeld 1198–1213) of zijn broer Dirk, overleden 31-12-1228, gehuwd met Alverade van Kuik. Noch bij conserveringswerkzaamheden, noch tijdens het vrijleggen van de fundamenten in de dertiger jaren zijn aardewerkscherven uit de twaalfde eeuw aangetroffen. Aangezien er tot 1372 geen rekeningen bewaard gebleven zijn, kan men slechts aan de hand van akten de lijst van heren en vrouwen van Voorne opstellen [13]:

Hugo	vermeld 1108
Floris	1156–1174
Dirk	ca. 1175–1189
Hugo	1198–1213
Dirk	1216–1228
Hendrik	1229–1259
Albert	1261–1287
Gerard	1289–1337
Machteld	1337–1372

Na de dood van Machteld, als laatste van het geslacht Voorne, valt de heerlijkheid terug aan de graven van Holland en Zeeland en krijgt hertog Albrecht van Beieren, die op dat moment regent is voor zijn krankzinnige broer Willem in deze landen, onder anderen de burcht te Oostvoorne tot zijn beschikking. Vanaf dat tijdstip weten we meer betreffende bewoning en bewoonbaarheid. Door de ligging van de burcht, op slechts enkele kilometers van de kust en bovendien hoog boven de omgeving uitstekende, staan de gebouwen bloot aan de vernielende kracht van elke storm en de invloed van het nabije zoute water. Zoals uit het voorgaande blijkt, was het gebruik van verf onbekend en het is dan ook niet te verwonderen dat timmerman, metselaar en dakdekker er na elke storm voor vele dagen werk vinden.

Ook de kosten van het verblijf van de heren en vrouwen van Voorne worden soms in de rekeningen opgenomen en deze geven een interessant beeld van het leven in en rond de burcht in die jaren.

Al in het eerste jaar na de dood van vrouwe Machteld brengen hertog Albrecht

13 J. C. Kori, *Het archief van de Heren van Voorne, Burggraven van Zeeland 1272-1371*, Algemeen Rijksarchief, Den Haag 1972, blz. VIII en IX.

en zijn vrouw een langdurig bezoek aan de burcht en uit de verschillende posten in de rekening kan men vaststellen dat er vooraf maatregelen worden genomen om de vertrekken van de voorhof bewoonbaar te maken. De erfgenamen van Machteld hebben blijkbaar weinig van de inboedel achter gelaten. Men zorgt er voor dat er genoeg levensmiddelen en brandstof aanwezig zijn.

Grote hoeveelheden turf worden naar Oostvoorne gebracht. Op dat moment staan de telgangers, de ossen en de varkens, de laatste aangevoerd vanuit Henegouwen, reeds in de stallen van de voorhof. Er zijn aankopen van haver en gerst voor de hoenders. De bedsteden worden van 300 schoven stro voorzien, daar zorgt Lemmel de Kamerling voor, die tevens samen met Claes de Kamerling bij Pieter die Cup 12 ellen canvas voor de vensters koopt. Stoelen en banken ontbreken op vele plaatsen, zo dat er o.a. vier planken worden gekocht om *sittene* van te laten maken. Uit de onkosten die men noteert, wanneer op 16 april de terugreis naar Den Haag wordt gemaakt, kan men vaststellen dat het hof voor een verblijf te Voorne wagenvrachten huisraad mede voert in de vorm van bedden, keukengerei enz.

Item ghegeven Deric Symon Weleghen Sone van dat hi mins heren ghesinne ende mire vrouwen over Mase voerde op den 16e dach van Aprille 20 sc.

Item ghegeven Harman Bige vandat hi mijns heeren camerwant (beddegoed) *ende mire vrouwen over Mase voerde ende zom* (sommige) *van den ghezinne* 32 sc.

Item ghegeven 6 arbeders die dat camerwant scepede ten Brielle ende over Mase weder uut scepede ende waghende, elkerlijc 4 scellingen, maect 24 sc.

Item ghegeven Willem Broec Vrancszone van der Koken over Mase te voeren 15 sc.

De wagens zijn te 's-Gravenzande gehuurd. De rekening bevat tevens over een aantal weken de kosten van de hofhouding per week; jammer genoeg in een totaal bedrag. De weken variëren van 250 lb tot ca. 400 lb. Tijdens zijn verblijf bezoekt Albrecht Geervliet, Rotterdam en Zeeland. Hij zendt een bode naar de hertogin van Brabant omdat de heer van Ghennip *ghebrant hadde up de heer van Scoenevoerst,* en de rentmeester met het gerecht van Brielle reizen naar Vlaanderen om geld te halen bij de Lombarden. Het bedrag is niet groot genoeg geweest, want kort daarna reist een bode opnieuw naar Vlaanderen, *om meer ghelts te Lombarden te halen.* De bode neemt het geld echter niet op, omdat hij onderweg bericht ontvangt *dat mijn heer van de huse ghetogen was.* Waarschijnlijk slaat dit op een andere post in dezelfde rekening met de vermelding dat Albrecht in de week voor mei naar Ghildenburch is gereisd. Dat de boden soms haast achter de berichtgeving zetten, volgt uit de vermelding dat Hugo van Heenvliet een paard afgereden heeft toen hij een besloten brief bracht van hertog Albrecht.

Tijdens de bezoeken wordt de hygiëne niet uit het oog verloren. We maakten reeds melding van de stove en in deze rekening betaalt men 5 lb aan Salomon de Cupemaker te Brielle *voer enen grote nyewe badecupe dien hij maecte van nyewen houte bi bevelinghe van minen heer.*

In de loop der volgende jaren is de hertog verschillende keren voor kortere of langere tijd te Brielle of Oostvoorne, soms slechts op doorreis (1389). *Item quam mijn lieve heer in den Briel haestelike op sinte Margrietenavent Ghegeven doe om keersen 18 groten ende 4 stoep wijns, elke stoep 8 groten, coemt te samen 33 schellingen 4 denier.*

Wat er allemaal moet gebeuren, wanneer een bezoek is aangekondigd, kan men in de rekening over de periode 1388/89 terugvinden, met het oog op de komst van de vrouwe van Oestervant, de echtgenote van Willem, de oudste zoon van hertog Albrecht, en van de jonkvrouwe van Henegouwen.

Hoe vuil alles is, blijkt uit de post, dat drie knechten in het turfhuis, over de gehele lengte een gat graven, vier voeten diep (ca. 1,30 m), waarin ze al het vuil dat in en voor het turfhuis ligt wegwerken. Ze zijn er drie dagen mee bezig. Vier knechten werken zes dagen om de zaal, de kamers en het terrein schoon te maken en het vuil af te voeren. Ze gebruiken er bezems voor, *ghegeven Coman Willem van 2 besemen daer die sale mede ghevaecht word.* Ook aan de inrichting heeft de timmerman met zijn knechten veertig dagen werk. Ze maken in de zaal banken en stoelen, in de kamers van de beide vrouwen banken en een trezoer (buffet), in de kamer grenzende aan de zaal een trezoer, bedsteden in verschillende andere kamers en zoals reeds eerder gemeld, wordt er een slaapkamer voor de dienstmeiden afgeschoten in de stal. Verschillende reparaties bij deze gelegenheid aan de gebouwen uitgevoerd, zijn terug te vinden in de beschrijving van de voorhof. Ook maakt men een muur tussen kapel en hof, zodat de kanunniken niet meer vrij in en uit kunnen lopen. Van de deur in deze muur heeft alleen de deken de sleutels *overmits dat si processie doergaen moghen.* Men laat niets verloren gaan. Als er op die tijd een mast aanspoelt op West-Voorne, zaagt men er planken van, waarvan er twee naar Den Haag gezonden worden om tafels in de zaal van te maken, waar de knechten van zullen eten. De rest verwerkt men aan de nieuwe voorpoort te Oostvoorne.

Wanneer men klaar is om het hoge bezoek te ontvangen, verschijnt eerst de proost te paard uit Den Haag om het hof te inspecteren. Zijn onkosten brengt hij de rentmeester in rekening. *De proest verteert doe hi was in den Briel end t Oestvoerne om den hof te besien 16 lb.* Heyntgen int lardier is blijkbaar niet toonbaar voor het te verwachten bezoek, want op bevel van de proost ontvangt hij drie gulden om een *roc* van te kopen. De november- en decembermaand brengen de vrouwe en de jonkvrouwe te Oostvoorne door. De onkosten van hun verblijf worden uit de inkomsten van Voorne betaald. Ook deze keer zijn de posten niet gespecificeerd. Alleen maakt men melding van de wijn. Op 1 januari verplaatst men het hof naar Rijnsburg. Op dat moment is Albrecht ook op Voorne, want men spreekt van *coste ghedaen mijnheer ende mijnheer van Oestervant mit een deel van haren herberghe toten Reynsburch.*

Aelbrecht de camerling brengt het beddegoed van de vrouwe van Oostervant van Oostvoorne naar Brielle en vandaar naar Den Haag. Alle vervoer van bouwmaterialen en levensmiddelen gaat in deze jaren per schip binnendijks van Brielle naar Oostvoorne tot in de slotgracht. Na aankomst te Brielle, buiten de stad bij het Maarlandse poortgebouw, wordt het goed over de dijk gedragen en in een schuit geladen om het naar Oostvoorne te brengen. Men heeft daarvoor in Dordrecht een schip gekocht, een *cul* genaamd, voor 10 lb 13 sc 4 d, terwijl men er ook een zwaanhals voor gebruikt. De schepen worden door paarden of met mankracht met een lijn getrokken. In 1390 is Albrecht opnieuw op Voorne.

Bij die gelegenheid schiet hij bij de schutterfeesten te Brielle de papegaai naar beneden en dat kost hem 33 lb om de schutters te trakteren.

In 1393 geeft Albrecht zijn zoon Jan de heerlijkheid Voorne. De wisseling spiegelt zich af in de rekening van dat jaar, in verband met een mogelijke bewoning van de burcht door Jan van Beieren.

Bezoeken of berichten van bewoning zijn een schrik voor de rentmeester, want hij is genoodzaakt onmiddellijk overal de schade aan de gebouwen te laten herstellen. Die schrik is terug te vinden in de rekening van dat jaar. De jonkheer van Erclen (Arkel) en de heer van Zevenberghen zijn dan ter inspectie in Brielle verschenen en de rentmeester Jan van der Woude heeft blijkbaar het een en ander te horen gekregen over de toestand van de burcht te Oostvoorne. Boven zijn rekening vermeldt hij dan ook, dat hij het vorige jaar overal herstellingen heeft laten verrichten, behalve aan de burcht, omdat die zo vervallen was, dat de kosten te hoog zouden zijn, maar, schrijft hij, dat nu: *Aldaer* (dat is te Brielle) *mine joncheer en tie here van Zevenberghen seyden hoet vervallen was, al daer mi mijns heren raet beval dat ict timmeren soude ende niet laten vervallen, overmits dat si meenden datter noch mijn here van Ludic* (Jan van Beieren) *wonen soude, want hire een wile waende te legghen.*

Van 29 mei 1418 tot 1 7december 1420 is de burcht de verblijfplaats van twee valkeniers van Jan van Beieren. Met vijf, in het rood geklede, knechten trekken ze maanden lang door de Voornse duinen en richten er tien tot twaalf valken af [14].

Op 6 januari 1425 sterft Jan van Beieren en komt Voorne als weduwegoed aan Elisabet van Goirlitz. Op 11 november van dat jaar stelt deze Frank van Borselen aan als ruwaard van Voorne. Vier jaar later verklaart ze grote schulden aan hem te hebben. In 1433 wordt Jacoba van Beieren door hertog Filips van Bourgondië met Voorne beleend. Op 27 januari 1434 huwt ze te St. Maartensdijk met heer Frank en beiden treden ze nu als heer en vrouwe van Voorne op. Zeer waarschijnlijk is de burcht vanaf 1425 regelmatig in gebruik. In het testament van Jacoba [15] wordt melding gemaakt van *drie rode zaysche gordinen, die hoeren totter beestcamer t' Oestvoirn* en verder o.a. 32 bedden goed en slecht, 1 groene kamer en 8 *stucken mit wonderliken beesten*, 2 bankkleden, 6 groene kussens, 29 dubbele dekens, 34 kussens, stoelen en kisten. De burcht is dus ingericht met persoonlijke bezittingen van Jacoba.

Na haar dood in 1436, op het slot Teylingen, wordt Frank van Borselen als heer van Voorne gehuldigd. Hij staat nu in hoog aanzien bij het Bourgondische hof en is de machtigste edelman in het Maasmondgebied. Als ruwaard en later als echtgenoot van Jacoba zal hij al veel op Voorne zijn geweest, vanaf 1436 heeft hij er zijn vaste verblijfplaats. In de eerste jaren brengt hij nog wel enkele weken op de burcht te Oostvoorne door, waar van 1419 tot 1470 ook de kastelein wonen. In de herfst van 1439 is hij er met zijn hofhouding, van waaruit hij op 23 oktober naar zijn hulk (groot schip) gaat kijken, die in de Maasmond op stroom ligt. De roeiers die hem naar en van het schip roeien ontvangen een beiers gulden. Op 27 oktober treedt er een koorddanser en hoepelspringer voor hem op in zijn kamer. Op 1 november (allerheiligen) woont hij de dienst in de kapel van de burcht bij en offert 20 groten, maar hij voelt zich al ziek want hij heeft de heelmeester Jan van der Sluys vanuit Brugge naar Oostvoorne laten komen. Deze weet al welke ziekte heer Frank plaagt, want hij brengt vanuit Brugge een siroep mee. Hij ontvangt een vergoeding van 3 lb 12 sc en zijn knecht krijgt 1 beiers gulden. Misschien heeft heer Frank wel regelmatig bezoeken aan de burcht gebracht, maar van een verblijf aldaar lezen we niet meer, al ontbreken de rekeningen over de jaren 1440 tot 1453. Hij woont op het hof te Brielle en verlaat die stad in de laatste tien jaren van zijn leven, wanneer hij soms maanden lang ziek ligt, niet meer.

Het is de priester Taerling die in zijn handschrift schrijft, dat hij oude papieren in handen heeft gehad met een overzicht van de inboedel van de burcht. Hij geeft er geen jaartal bij, maar aangezien de naam Willem van den Bosch er in voorkomt, kastelein van 1437 tot ca. 1454, moet het de inrichting ten tijde van heer Frank zijn. Hij schrijft:

Het huisraad van het hof van Voorne, binnen het dorp van Oostvoorne:

Een lavoir, een metalen pot, en een pan, die Willem van den Bosch geruild heeft voor een stolp, die aan het hof behoorde.
Twee platte bekkens en twee watervaten.
Het bed van mijnheer met een gevoerde deken.
Een lijst met een rood kleed.
Twee vuurijzers, een leunstoel, een spiegel, een metalen kroon, een ronde spiegel, een scherm, een trisoor (buffet).
Een bord waarop geschreven staat over de vogels.
Vier zitbanken, vier tafels, twee schragen.
Een bed in de aangrenzende kamer met een ongevoerde deken.
Een koetse onder en een zwarte gordijn om het bed van mijnheer. In de kamer boven mijns heren kamer, een bedstede met een groen gordijn en een rood gevoerde deken, drie kleden breed en een saai kleed over de deken.
Een bed met een groene ongevoerde deken.
Een bed met een blauw kleed en een bed met een rood kleed.
Een lijst, een scherm, een tresoor.
Twee tafels zonder schragen.
In een kleine kamer een kleermakers tafel, een stoel, een klein „baurxken" en een metalen kroon.
Op de schutte kamer, drie bedden elk met een blauw saaie (kleed).
Op Aertsen kamer een bed met een blauw kleed, een blauw gordijn en een koetse.
Op de koetse een bed met een rood saaie (kleed) *en een klein bed zonder deken.*
Een bed met een blauw gevoerde deken.
Een klein bed met een rode deken.
Drie tafels op de taelgerie, een schraag, een bedstede zonder deken.

14 A. A. Arkenbout, *De Valkerij in Voorne tijdens de middeleeuwen*, in: Holland, 1971, blz. 67-73.

15 Rekening der testamentoren van wijlen der edelre vorstinne vrouwe Jacoba van Beyeren enz., in: *Codex Diplomaticus Neerlandicus* (Historisch Genootschap te Utrecht, 2e serie, 1e afdeling), 1852, blz. 184 en 186.

Twee tafels voor mijn heren kamer.
Drie tafels in de zaal met drie schragen.
Een spinde (pottenkast) *met drie „bomen" in de bottelrie.*
Een tafel, en een tafel in de bottelrie.
Een wijn „bereyt", een lijst in de zaal.
Een lange pan.

Na de dood van heer Frank blijft de burcht slechts dienst doen als tijdelijke verblijfplaats van de kasteleins die zelf in Brielle woonden.

Bijlagen

Bijlage I[1]

Ander ontfanck van de vercooppinge van zekere stoffe van houte werck, steenen, tegelen, scaelgen ende anders gecommen van des Keizerlijke Majesteits saele ende huysinge 't Oistvoirne, de welcke alzoe de zelve saelle ende huysinge geheel vergaen ende vervallen waeren ende de zelve stoffe veel genoemen ende gestoellen, soe hebben mijn heeren de hoofden tresorier generael ende gecommitteerde op t ontfanck van der financien van den voirnoemde Keizerlijke Majesteit desen rentmeester belast de selve te vercooppen ten meesten oirbair van zijnder genaede. Achtervolgende t zelve bevel zoe heeft desen rentmeester, nair dat de kercgeboden eerst ende al voeren gedaen zijn geweest ter plaetsen dairt behoirde, de zelve stoffe int openbair vercocht ende dat bij ponden van XL groten met t rentsoen van drie stuvers van elcke coopmanscap den eenen stuver ter cappelle behouf end d ander twee om d oncosten gelijck blijct bij de controlle dair van gehouden bij meester Hayman van de Ketel, clerck ordinaires van de camer van de Rekeninge in den Haege als daer toe gecommitteert bij de heeren van de zelve Rekeninge die men hier overlevert.

In den eersten zoe heeft desen Rentmeester vercocht alle de stoffe van t backhuys, staende aen de westzijde van de saelle, alzoet staet met hout, scaelgen ende met loot van de halve goote aen de saelle ende mettet t ijserwerck dairaen zijnde; heeft Engel Diericxz voir VI lb

Item de stoffe van t molken huysken, staende an de oistzijde van de saelle, met hout, steenen, scaelgen, ijser ende t loot van de halve goote van de saelle, met de faute[2] ende de fondementen van dhien; heeft heer Frans Jansz voir XIIII lb

Item t dack van de saelle, te wetene t bert met de scaelgen ende t halve loot van beyde de voirnoemde huyskens ende mettet loot van beyde de pylaeren ende met de corte goote an de oistzijde; heeft gecocht Willem Jansz als Jonge Willem voir XXI lb X s.

Item alle t houte wercks van half de cappe van de saelle an de oistzijde, zonder eenich binden; heeft gecocht de cateleyn voir X lb

Item t houte werck an de westzijde van de selve saelle, zonder de binden ende de haen balcken sullen weesen half ende half; heeft den zelven castelleyn voir X lb

Item de vijf binden met de karbeellen van de grootte saelle; heeft Engel Diericxz voir XV lb X c.

Item de vloer met de steennen pylaren onder in de faute ende de balcken ende een dweersmuyr ende de fondementen dair toe behoirende ende heeft gecocht den voirnoemde castelleyn voir XXIIII lb

1 Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage. (Rekeningen Rekenkamer nr. 1441 – f. LX^{v}, LXI, LXI^{v}).
2 Faute = gewelf.

Item de noirtgevel met d oistzijde tot de zuytgevel toe met ijserwerck ende de fondementen dair anbehoirende met de deuren van de poirte heeft Joost Claesz voir de somme van X lb X s.

Item de zuytgevel met de westzijde tot de noirtgevel toe oick met ijserwerck ende fondementen dair toe behoirinde; heeft gecocht den Rentmeester van de heer van Cruyninge voir X lb X s.

Item tegeldack van t hondenhuysken mettet poirtael ende scaelgedack van beyde de camerkens dair aen. Mittet loot van de gooten; heeft gecocht Willem Jansz voirscreven als Lange Willem voir III lb X s.

Item van de huyskens alle t houte werck ende yser dat anthout vast is; heeft den Rentmeester van Voirne voir de somme van VII lb II s.

Item de voir muyraelge van t selve huysken met de faute dair onder wesende anckers ende ijser werck; heeft den Rentmeester van mijnheer van Cruyninghen voir de somme van VII lb XII s.

Item de muyraelge van de oude keuken ende van de castelleins camer ende de gevel van bovenof tot t dack van t vertreck camerken hout, yser ende al datter an is, heeft gecocht den castelleyn van Voirne voir XXI lb

Van t dack van de groote camer met hout, yser, tegelen ende al datter an is ende de tegelen die op t camerken staen mettet loot dat an de cappe hoirt ende de cappe met de tegelen van t pryvaet heeft Lieum Willemsz voir de somme van IX lb

Item de zolder van de groote camer met de binden ribben ende onder met de vloer; heeft den rentmeester van Voirne voir V lb

Item den gevel van de camer met den zuytmuyr tot de keelle van t dack aen toirenken aen beyde zijde toe dies sal de selve gevel blijven staen gevels gewijs an t camerken met de deuren kasijnen ende de glaesen beneden in de muyr van de camer ende met de raemen, heeft gecocht Cornelis Jansz scout van Oistvoirne voir XXII lb

Item noch van de steenen van een gevel an de oistzijde van de groote camer die den voirn Rentmeester naeder hant vercocht heeft zonder eenich rentsoen den hoop voir VI lb

Item noch een cleyn vertreck camerken dat oick nyet vercocht en was dat mits vallen van d ander muyraelge mede ommegestort es; dat den zelven castellein mede gecocht heeft zonder eenich Rentsoen voir de somme van IIII lb

Van de Rentsoenen van de voirnoemde vercooppinge bedragende zesthien coomanscappen tot twee scellinck elcke vercooppinge facit XXXII sc.

Ander partien die den castellein van Voirne bekent heeft van de selve huysinge gehaelt te hebben ende in zijn selfs affaeren geoirbaert heeft ende desen rentmeester daerof betaelt dat hier naer volcht.

In den eersten van den steen die tot 's Keysers coste scoen gemaect was Dair hij of gehaelt IIII^{m} (4000) steens tot vijftien stuvers t duysent facit III lb

Noch vijfduysent vijfhondert steens, die den voirnoemde castelleyn tot zijne coste scoen heeft doen maecken. Daer van heeft hij betaelt thien stuvers van t duysent facit II lb XV sc.

Bijlage II[3]

Alzoe in den jaere XV^{C}LII deur bevel van de majesteit van de Coninginne den burch t Oistvoirne van boven afgebroken was omme te beletten de kennisse van t incomen van de Maeze waer af gecommen was veel steens; die den rentmeester heeft doen scoen maken ende op den anderen stapelen ten eynde dat men den zelven in tijde ende wijle bruycken mach alst pas geeft ende die besteet t zelve te doen bij den duysent ende de zelve heeft aengenomen Heyndric Arens ende Jeronimus Jansz metselaers ende hebben den rentmeester overgelevert dat zij in als scoen gemaect hebben hondert duysent steens entwee brece stucx voir eenen steen ende bedinget van den duysent vier scellingen facit t zaemen 20 L.

3 Algemeen Rijksarchief 's-Gravenhage (Rekeningen Rekenkamer nr. 1459 - F.LXXXV^{v}).

Rekeningen van de rentmeesters der Grafelijkheidsdomeinen. Algemeen Rijksarchief, 3e afdeling, 's-Gravenhage.

De gegevens over de Burcht zijn terug te vinden in onderstaande rekeningen op die jaren die met de betreffende posten overeen stemmen.

VI Voorne

a 1373–1404, Rentmeesters van de grafelijkheid in Voorne.

1358 Rekening van Pieterman Dercszoon (weduwe en erfgenamen van) 16 maart 1373 – 15 maart 1374. (Hierbij een voorlopige rekening over maart 1374 – maart 1375).

1359–1361 Rekeningen van Ghibe Jansz. van Craken. 1375–1381.
1359. 16 maart 1375 – 15 maart 1377.
1360. 16 maart 1378 – 15 maart 1379.
1361. 16 maart 1379 – 15 maart 1381.

1362–1363 Rekeningen van Jan van Scerpenisse. 1384–1386.
1362. 1384/85. 1363. 1385/86.

1364–1365 Rekeningen van Willem van Naaldwijc. 1387–1389.
1364. 1387/88. 1365. 1388/89.

1366–1367 Rekeningen van Jan van Poelgeest. 1389–1390.
1366. 1389/90. 1367. 1390. N.B. Deze rekening is 'in Jans name van Poelgheest gedaan'.

1368 Rekening van Willem van Naaldwijc, 25 augustus 1391 – half maart 1392.

1369 Rekening van Heynric van Naaldwijc 'van sijns vader wegen', half maart 1393 – 23 juni 1393.

1370–1376 Rekeningen van Jan van den Woude. 1393–1400.
1370. (St. Jan) 1393–1394 (St. Jan).
1371. („) 1394–1395 („).
1372. („) 1395–1396 („).
1373. („) 1396–1396 (30 november).
1374. 30 november 1396 – 30 november 1397.
1375. 30 november 1397 – 30 november 1398.
1376. 30 november 1399 – half maart 1400.

1377 Rekening 'in heren Philips naem van Pollanen' (overleden). half maart 1401 – 30 november 1401.

1378–1379 Rekeningen van Hughe van Heenvliet. 1401–1403.
1378. 30 november 1401 – 30 november 1402.
1379. 30 november 1402 – 8 september 1403.

b 1418–1470, Oostvoorne.

1380–1382 Rekeningen van Gheryt van Boschuysen en Pieter Bartholomeusz. (tijdens Jan van Beieren).
1380. 24 juni 1418 – 24 juni 1419.
1381. 24 juni 1420 – 24 juni 1421.
1382. 24 juni 1421 – 24 juni 1422.

1383 Rekening van Pieter Bartholomeusz. (tijdens Jan van Beieren). 24 juni 1423 – 24 juni 1424.

1384 Rekening van Willem van Naaldwijc (tijdens Philips van Bourgondië). 12 november 1432 . . . . . 1433.
N.B. Hierbij ingevoegd rekeningen van de achterstallen 1433 en van de timmeringen 1433.

II Rekeningen van den graaf van Oostervant (afgehoord te Brielle).

a Rentmeester-generaal.

5576–5577 Rekeningen van Jan Ruygrok. 1437–1440.
5576. 9 oktober 1437 – 8 oktober 1438.
5577. 8 oktober 1439 – 9 oktober 1440.

5578–5589 Rekeningen van Jan de Zadeleer. 1453–1466.
5578. 15 februari 1453 – 25 februari 1454.
N.B. De volgende rekeningen lopen van 25 februari tot 25 februari.
5579. 1455/56. 5583. 1459/60. 5587. 1463/64.
5580. 1456/57. 5584. 1460/61. 5588. 1464/65.
5581. 1457/58. 5585. 1461/62. 5589. 1465/66.
5582. 1458/59. 5586. 1462/63.

5590–5591 Rekeningen van Jan Brandts. 1466–1468.
5590. 25 februari 1466 – 25 februari 1467.
5591. „ 1467 – „ 1468.

5592 Rekening van Jacob uit Borselen. 25 febr. 1468 – 25 febr. 1469.

b Rentmeester van Voorne.

5593–5603 Rekeningen van Willem de Bye. 1455–1465.
5593. 12 april 1455 – 12 november 1455.
5594. 12 november 1455 – 12 april 1456.
N.B. De volgende rekeningen lopen van 12 april tot 12 april.
5595. 1456/57. 5598. 1459/60. 5601. 1462/63.
5596. 1457/58. 5599. 1460/61. 5602. 1463/64.
5597. 1458/59. 5600. 1461/62. 5603. 1464/65.

5604–5606 Rekeningen van Claes Grijp. 1465–1468.
N.B. Als voren.
5604. 1465/66. 5605. 1466/67. 5606. 1467/68.

c 1470–1477. Voorne en Brielle.

1397–1403. Rekeningen van Jan van Assendelft. 1470–1477.
1397. 19 november 1470 – 24 december 1471.
1398. 25 december 1471 – 24 december 1472.
1399. 25 december 1472 – 24 december 1473.
1400. 25 december 1473 – 24 december 1474.
1401. 25 december 1474 – 24 december 1475.
N.B. Hierbij een staat van den lande van Voorne.
1402. 25 december 1475 – 24 december 1476.
1403. 25 december 1476 – 5 januari 1477.

e 1478–1504. Gereserveerde partijen (der domeinen van Voorne) aan de grafelijkheid.

1404 Rekeningen van Jan van Assendelft. 1477–1483.

1405–1410 Rekeningen van Jan Michielsz. 1483–1492.
1405. 15 februari 1483 – 15 februari 1485.
1406. 15 februari 1485 – 15 februari 1486.
1407. 15 februari 1486 – 15 februari 1488.
1408. 15 februari 1488 – 15 februari 1489.
1409. 15 februari 1489 – 15 februari 1490.
1410. 15 februari 1490 – 1 oktober 1492.

1411–1413 Rekeningen van Boudijns Willemsz. 1492–1496.
1411. 1 oktober 1492 – 5 januari 1494.
1412. 5 januari 1494 – 5 januari 1495.
1413. 5 januari 1495 – 30 september 1496.

f 1504–1724. Voorne en Brielle.

1414–1423 Rekeningen van Joost Cornelisz. Cleyburg. 1505–1514.

1414. 1505.	1417. 1508.	1420. 1511.	1422. 1513.
1415. 1506.	1418. 1509.	1421. 1512.	1423. 1514.
1416. 1507.	1419. 1510.		

1424–1463 Rekeningen van Jan Cornelisz. van t Kerckwerve. 1515–1560.

1424. 1515.	1434. 1525.	1444. 1537.	1454. 1550.
1425. 1516.	1435. 1526.	1445. 1538.	1455. 1552.
1426. 1517.	1436. 1527.	1446. 1539.	1456. 1553.
1427. 1518.	1437. 1528.	1447. 1540.	1457. 1554.
1428. 1519.	1438. 1529.	1448. 1542.	1458. 1555.
1429. 1520.	1439. 1531.	1449. 1543.	1459. 1556.
1430. 1521.	1440. 1533.	1450. 1544.	1460. 1557.
1431. 1522.	1441. 1534.	1451. 1546.	1461. 1558.
1432. 1523.	1442. 1535.	1452. 1548.	1462. 1559.
1433. 1524.	1443. 1536.	1453. 1549.	1463. 1560.

Ikonografie

Hierna volgt een lijst van enkele afbeeldingen, welke niet in dit artikel zijn opgenomen.

1 Burcht uit het noordwesten, gravure van Spilman naar een tekening van de Haan 1736 (zie het artikel van J. KALF, De ontgraving van de Burcht te Oostvoorne' in: *Oudheidkundig jaarboek* 1935).
2 Gezicht in de Burcht, 18e eeuw, aquarel. Tekenaar waarschijnlijk dezelfde als nr. 4, blz 106. (Gemeente-secretarie Oostvoorne).
3 Burcht in 1816 vanuit het noordwesten. Tekening in het bezit van de heer J. van Duin Oostvoorne (zie artikel J. KALF als nr. 1).
4 Vijf tekeningen van de ruïne in 1824 door J. Bonket, 1 uit het westen, 2 uit het zuiden, 3 uit het noorden, 4 binnenplaats naar het noorden, 5 plattegrond. (Kon. Akademie van Wetenschappen te Amsterdam; literatuur: A. I. J. M. SCHELLART, Tekeningen van de Burcht van Oostvoorne, in: *Bulletin Oudheidkundige Bond* 1964, blz. 329-334).
5 Plattegrond omstreeks 1800 in het bezit van de heer J. van Duin Oostvoorne.

A. A. ARKENBOUT
en
H. van der GRAAF

De kapel en het kapittel van Sint Pancras op het Hof te Oostvoorne

Inleiding

Op de voorhof van de burcht te Oostvoorne bevond zich naast de woon- en dienstgebouwen een aan Sint Pancras gewijde kapel, waaraan sedert 1349 een kapittel verbonden was.
Het terrein van deze voorhof is het tegenwoordige weiland, gelegen tussen het raadhuis en het restaurant Buitenlust en tussen de gracht van de hoofdburcht en de weg.
De hier volgende gegevens zijn voor een belangrijk deel ontleend aan de rekeningen van de rentmeester van de domeinen, en wel aan die van Voorne, aanwezig in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage (aangehaald als 'Rekening').

BOUWKUNDIGE GEGEVENS BETREFFENDE DE KAPEL C.A.

De priester Taerling (eind zestiende eeuw) vermeldt dat er had gestaan *'een matelijk propere kapel van Sinte Pancras'* [1].
Van Alkemade beschrijft de situatie uit zijn tijd eveneens. *'Daar nu sekere hoogte is, met gras bewassen, van welke Hofkapelle in 1728 eenige overblijfsels der fondamenten bij ons nagespoort en gezien zijn en t sommigen nog heugen mag dat deze fundamenten nog een manshoogte gezien werden'* [2].
Van Alkemade zegt, dat er eerst een kapel was en dat vrouwe Machteld, vrouwe van Voorne er (in 1349) een kanonery van gemaakt heeft [3].
Het is niet onmogelijk, dat er eerst een kleinere, eenvoudige (houten?) kapel heeft gestaan en dat later een grotere (stenen) kapel in de plaats daarvan is gebouwd.
Hiervan is niets bekend. Het is niet onmogelijk, dat bij een archeologische ontgraving nog resten worden gevonden van een bouwsel.
Het kerkgebouw, waarover de onderhoudsrekeningen handelen, bestond uit enkele onderdelen.

[1] A.R.A. Den Haag. Handschriften III afd. no. 774 blz. 100.
[2] Van Alkemade, deel I, blz. 59.
[3] Van Alkemade, deel I, blz. 212.

Schip en koor

De vorm en grootte van het gebouw komen duidelijk naar voren in de rekening over het jaar 1531.
'Alzoe t dack van de capelle geheel vergaen was en men de dienst goids op regenachtig weder niet droech daer inne en mochte' [4].
Zo luidt de motivering voor een algeheel herstel van de dakbedekking in 1531.
In 1398 was de toestand nog ongunstiger. Toen was tengevolge van een storm (en de grote winde) een gevel van het toenmalige koor naar beneden gekomen. Men had toen wat reparaties verricht, op het dak waren sparren vernieuwd en met riet alles weer gedekt *'overmits dat die cononike gaern een nyewe coor hadde, want sie segge dat hem te cleen is daer'* [5].
In de jaren 1401–1403 verricht men grote herstellingen aan de kapel en in deze periode wordt ook het nieuwe koor gebouwd. In de rekeningen schrijft men dan boven een gedeelte van de uitgaven *'uutgeleit ant niewe choer van die kapel'*. Dat men alles in steen optrekt blijkt uit de aankoop van grote partijen steen en kalk en de vermelding dat men meester Allert betaalt *'van die cappelle te maetselen'* [6].
In 1531 worden er 23.000 leien gekocht. De leidekker neemt aan *'alle t oude scaelgedack van deselve capelle af te breken ende weder van nyews met nyewe scaelgen te decken, elke scaelge bij hem derdendeele ende die wel naegelen naar den eysch van den wercke'*.
Dit betekent dus, dat $^2/_3$ van elke lei overlapt werd door die van twee van vorige rijen.
Het dakoppervlak was dus $\frac{23.000}{3}$ x het oppervlak van een lei.
De opmeting van de dakvlakken door de landmeter van Voorne levert het volgende op.

item t coer	10 roeden min 2 voeten	= 158 m²
voorcapelle	17 roeden en 4 voeten	= 277 m²
de drie schilden achter op t coer	2 roeden en 2 voeten	= 45 m²
	30 roeden	= 480 m² [7]

Een lei is dus $\frac{480 \times 3}{23.000} = 0{,}063$ m², dus bijvoorbeeld 18 x 35 cm.
Bij andere gelegenheden, waar het aantal leien gegeven wordt, is deze grootte (0,063 m²) aangehouden.
Wanneer de daken van schip en koor een helling van 60° hebben gehad, dan zijn de oppervlakten in de plattegrond respectievelijk ± 140 m² en ± 80 m²

[4] Rek. no. 1439, folio 86.
[5] Rek. no. 1375.
[6] Rek. no. 1378 en 1379.
[7] Rek. no. 1439, folio 86-89.

en kunnen de afmetingen bijvoorbeeld 14 x 10 en 10 x 8 meter bedragen. De hoogte der dakschilden is dan 7,5 meter. Het koor was driezijdig gesloten (zie tekening 1a).
De vloer van de kapel was met plavuizen gedekt, een deel ervan was wit.
Op het dak van het koor op het ontmoetingspunt van de schilden stond een zwaar kruis. Op een kwade dag raakte het los, sloeg door de leien heen en vernielde *'een colomme ant venster voer in te pancras outaer'* [8].
Het schip was van een toren voorzien. Deze werd ondersteund door 6 pilaren, die met lood en leien waren bekleed, evenals de toren zelf. Op de toren stond eveneens een kruis, dat in 1532 genoemd wordt, als het *'in den grooten storm die gesciede snachts nae alre heyligen dach'* gebroken was [9].
Boven in de toren was een vloer, die met lood gedekt was tegen het inwateren. Boven die vloer was het uurwerk met de luidklok opgesteld.
Wanneer het uurwerk moest worden gerepareerd, moest de vloer worden gesloopt om het uurwerk naar beneden te kunnen takelen [10]. Boven in de kerk kon via een deur eveneens het uurwerk worden bereikt.

Bijgebouwen

Twee dienstruimten waren er ten behoeve van de eredienst, nl. een *sanctuarium* en een *sacristie*. Het eerste diende als bewaarplaats voor relieken, het tweede als kleedvertrek en als bewaarplaats voor de attributen ten behoeve van de diensten.
Beide waren met een kielgoot aan de kapel verbonden. Beide hadden een voorportaal en waren met leien gedekt.
Verder wordt gesproken over een *loge* of *kluis*. De functie daarvan is door de tijd heen verschillend geweest.
In 1538 worden nieuwe leien gelegd op de loge *'daer de candelaers* (voor processies?) *en den turf van de capple inne leyt'* [11].
In 1555 blijkt de kluis zeer slecht te zijn. Het stroodak is vergaan, de muren moeten worden gerepareerd en de middelweech ook *'mits dat de selve cluse geheel vergaen was ende de costre daer niet inne wonen en mochte'* [12].
Blijkbaar was het gebouwtje door de middelweeg (tussenwand) in twee delen gesplitst en was het één voor berghok bestemd en het andere voor kosterswoning. De eerste afdeling wordt in 1549 van nieuwe leien voorzien, nl. 1.600 stuks. De oppervlakte is dan ± 50 m². De woonafdeling wordt in 1555 van nieuw stroo voorzien.

[8] Rek. no. 1362.
[9] Rek. no. 1441, folio 82v., rek. no. 1440, folio 90.
[10] Rek. no. 1445, folio 81v.
[11] Rek. no. 1445, folio 81.
[12] Rek. no. 1458, folio 108.

De loge was *'staande an dezelve capelle'* of zoals het ergens anders heet *'neffens de capelle'*.
Het kerkcomplex kon er dus hebben uitgezien als aangegeven op tekening 1.
Enkele in de rekeningen genoemde onderdelen zijn moeilijk thuis te brengen. Zo wordt er gesproken over de *'ghanc van der capellen'* of over *'die ganc die men gaet in die capelle'* en over *'de ganc tussen der camer ende die capelle'* [13] en tenslotte over *'de langhe ghange die men in die capelle gaet'* [14].
Het is niet onmogelijk, dat er een soort overkapping liep vanaf de grote kamer van de voorburcht (waarover in een volgend artikel zal worden gesproken) naar de kapel, om bij slecht weer veilig over te kunnen lopen. Deze gang wordt genoemd in 1373, 1384 en 1398, later niet meer. Maar dit valt samen met de perioden van de belangrijke en hoge gasten wier komst wordt gemeld.
Deze gang zal na ± 1400 wel niet meer onderhouden en langzamerhand verdwenen zijn. Vermoedelijk was hij van hout.
Een tweede duister onderdeel vormt het *schoolhuis*. Men spreekt over *"t scoelhuys van der capelle'*. Over de plaats, de grootte en de constructie is verder niets bekend.
Alle gedeelten van de kapel bevatten vele en grote ramen. De meeste glazen waren in een 'harnas' van ijzer gevat, dat door het roesten vaak vernieuwd moest worden.
Een klein onderdeel is van groot belang gebleken voor de situering van het complex.
In 1555 wordt *'noch een nyewe dore achter ande loge ende opt kerchoff te gaan'* gemaakt [15].
De plaats van het kerkhof is door een skelettenvondst in 1959 bekend en daarmee is de plaats van de kerk bepaald [16].

Het kerkhof

Een 17 meter lange dubbele rij skeletten, georiënteerd gelegen, geeft voldoende houvast om de aanwezigheid van een begraafplaats te mogen veronderstellen. De rekeningen bevestigen dit.
De kanunniken komen pas in 1349, maar het is mogelijk, dat ook anderen reeds eerder daar hun laatste rustplaats hebben gekregen, ook al was er rondom de dorpskerk een gelegenheid tot begraven.

[13] Rek. no. 1365.
[14] Rek. no. 1375.
[15] Rek. no. 1458, folio 108.
[16] In 1959 werden bij graafwerkzaamheden in de Hoflaan tussen het Gemeentehuis en restaurant Buitenlust enkele rijen skeletten gevonden.

De vloer van de kapel moest enkele keren worden hersteld. Dit kan veroorzaakt zijn door binnen de kapel plaats gehad hebbende begrafenissen.
Volgens een noot bij van Alkemade zouden de oudste heren van het geslacht Voorne in de kapel begraven zijn. Het kerkhof wordt voor het eerst vermeld in 1474.

DE GESCHIEDENIS VAN HET KAPITTEL EN DE INRICHTING VAN DE KAPEL

Uit de jaren 1275 en 1283 zijn twee geschriften bekend, die melding maken van een kapelaan van de Heer van Voorne, nl.:

1 april 1275: Een akte uitgaande van Heer Aelbrecht [1] van Voorne voor de abdij van St. Bavel te Gent die de namen bevat *'Dominus Bartelomeus Capelanus noster en dominus Henricus presbiter de Vorne'*.

september 1283: Een akte waarbij Bartelomeus pape te Rieghe (Rugge) en kapelaan van de Heer van Voorne een hofstad schenkt [2].

Blijft hier nog de keus tussen een kapel op het hof te Oostvoorne of op dat te Maarland; een akte uit 1277 geeft die plaats duidelijker aan. In de ontvangsten ten behoeve van een kruistocht schrijft men dan onder het hoofd: Registrum Decanatus de Somerlant *'Ostvorne 16 schellingen hollands* [3] *Persona nichil'*, d.w.z. dat terwijl de pastoor te Oostvoorne niets betaalde er toch een bedrag van 16 schellingen hollands van de kapelaan aldaar binnenkwam. Men beschikte er dus over een kapel op het hof. Zekerheid hierover geeft de vermelding van twee kapelrieën door Heer Gerard van Voorne (1304–1337) in de kapel te Oostvoorne gefundeerd uit de opbrengst van Mannekens meet in Vechoek, gelegen tussen Brielle en Zwartewaal.
In april 1349 sticht Vrouwe Machteld van Voorne in deze kapel een kapittel met acht kanunniken. Uit de stichtingsakte [4] blijkt dat de kapel ten tijde van deze stichting in het bezit is van 6 kapelrieën gefundeerd voor het zieleheil van de voorouders en de echtgenoot van Vrouwe Machteld. De stichteres voegt nu de inkomsten van deze zes kapelrieën samen en deelt deze in acht gelijke delen. Tevens doet zij aan het kapittel de volgende schenkingen:
1e De parochiekerk van Oostvoorne met al haar bezittingen.
2e De helft van het gors de Rugendijk.

[1] Origineel in het bisschoppelijk archief te Gent, gedrukt in het oorkondenboek Holland Zeeland deel 3, no. 178.
[2] Afschrift Rijksarchief Utrecht, Bibliotheek Handschriften, inventaris no. 354, folio 17v.
[3] Leenkamer Holland, inventaris no. 32.
[4] Archief rekenkamer der domeinen, tweede geluwe register acte no. 7, folio 7-8v.

3e Drie hont land in het Nieuwland over den Briel.
4e Mannekens meet in Vechoek.
5e Een gedeelte vrij land in Vechoek.
6e Het rietland in Vechoek.
De eerste deken van dit kapittel, heer Jan de Ridder, blijft tijdens zijn leven in het bezit van zijn inkomsten zoals hij die ten tijde van de stichting reeds had, nl. *'St. Pancrasthienden, t land en Bollaertsdijc dat daer toe behoert'* benevens drie prebenden te Brielle. Na zijn dood zullen deze opbrengsten bestemd zijn voor de nieuwe, door de kanunniken uit hun midden te kiezen, deken.

De bezittingen in Vechoek vormen een zeer kwetsbaar gedeelte van de inkomsten van het kapittel. Vechoek is namelijk in de jaren rond 1400 meermalen door stormvloeden getroffen.
In 1375/76 keert men aan de kanunniken een bedrag van 9 groten per gemet uit om hun vrij land, groot 88 gemeten, aldaar te bedijken. In totaal is daarmede een bedrag van 23 pond 71 schellingen gemoeid [5].
In 1423/24 is de schade door overstroming in deze of vorige jaren (St. Elizabethsvloed?) zo groot, dat de boeren weigeren om de dijken te herstellen. De Hoge Raad geeft dan aan de kanunniken te Oostvoorne opdracht om tot herstel over te gaan *'dat si den dijck aennemen ende dien dijcken soude soet die landluden niet aennemen en woude'* [6].

Het gors de Rugendijk vormt een deel van de latere polder Oudenhoorn, in 1356 door heer Floris van Borselen bedijkt. De renten die het kapittel uit dit gors ontvangt worden zeven jaar later (1363) bij verdrag met heer Floris omgezet in 73¼ gemet land aldaar, dat het kapittel ten vrijeigen krijgt [7]. Uit de rekening over de jaren 1373/75 blijkt dat Vrouwe Machteld tijdens haar leven 4½ gemet land in de Oudenhoorn van de deken van het kapittel heeft teruggekocht [8].
In 1483/85 verzoeken de kanunniken om in 8 gemeten van hun bezit aan vrije vroonlanden te mogen moeren; een verzoek dat men hun in 1485/86 toestaat, mits zij een bedrag van 8 ponden groot vlaems ineens betalen, ongeacht of de turf al of niet gestoken zal worden [9].
Een aanvulling op de bezittingen in Oudenhoorn krijgt het kapittel in 1473,

[5] Rekening no. 1359.
[6] Rekening no. 1383.
[7] Archief van de Nassause Domeinraad: Stukken betreffende de rechten en goederen van gravin Anna van Buren, inventaris no. 836, regest no. 313.
[8] Rekening no. 1358.
[9] Rekening no. 1405, folio 17v, rekening no. 1406, folio 18v.

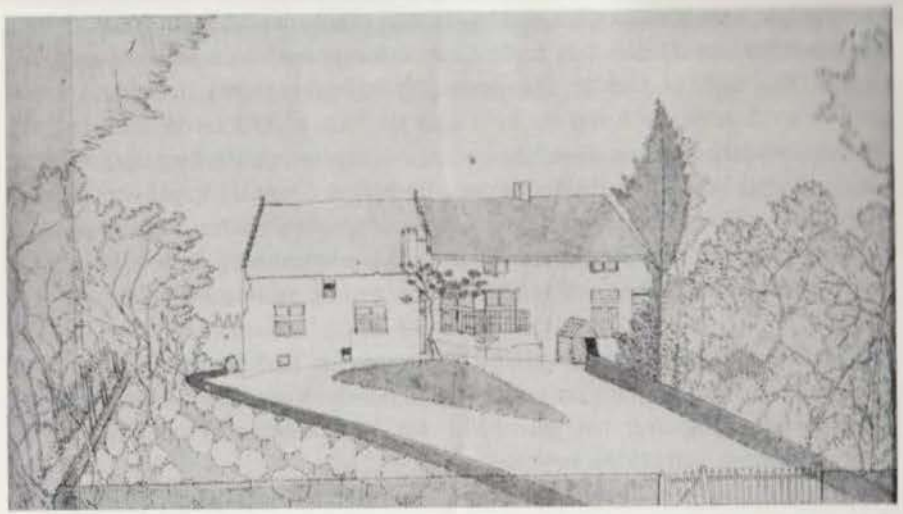

Het huis Overburg in 1824.

wanneer jonker Ghijsbrecht van Nijenrode en jonkvrouwe Alienora van Borselen volgens testamentaire beschikking van heer Frank van Borselen een rente van 2 pond per jaar geven uit de opbrengst van het wedergors (weergors). Hiervoor zal het eenmaal per jaar een dienst in de kapel houden voor de ziel van heer Frank en tevens een uitdeling houden aan de armen [10].
Ook andere inkomsten komen voor. In 1431 schenken Pieter Jansz. en Mariken Beijendr. land aan het klooster van Rugge, belast met een rente van 18 schellingen per jaar ten behoeve van de deken van Oostvoorne en 2 pond ten behoeve van de kanunniken [11].
Landen toebehorende aan het kapittel worden tevens genoemd in sommige belendingen o.a. te Oude Rugg (1413) [12], Oud Rockange (1400) [13] en Strijpe (1420) [14].
Wanneer Vrouwe Machteld in 1349 de stichtingsakte van het kapittel laat opstellen, worden er verschillende leefregels en bepalingen in opgenomen, waaruit blijkt dat haar de veel voorkomende misstanden wel bekend zijn.
De kanunniken zullen elk jaar op St. Jan een 'cameraer' uit hun midden kiezen ,die uit de door hem beheerde inkomsten 96 ponden moet afzonderen,

[10] Als noot 7, regest no. 1123.
[11] A. A. Arkenbout, 'Bronnen tot de geschiedenis van het regulierenklooster van St. Elisabeth te Rugge bij Brielle', in: 'Ons Voorgeslacht' 1965, blz. 293.
[12] Als noot 11, blz. 281.
[13] Als noot 11, blz. 264.
[14] Als noot 11, blz. 282.

waaruit hij dagelijks aan elke geestelijke een presentiegeld moet betalen voor het bijwonen van de diensten in de kapel, en wel aan ieder per dag vijf penningen. Wie niet, of niet op tijd, aanwezig is, verbeurt een deel van dit bedrag. Van deze boete komt de helft aan de kanunniken en de andere helft dient tot onderhoud van de ornamenten. Als andere strafbare feiten worden o.a. genoemd het tijdens de dienst ontijdig verlaten van de kapel, het praten, roepen of lachen tijdens de mis, enz. Daarentegen heeft iedere kanunnik recht op zes weken vrij van dienst met behoud van inkomsten: *'mach hebben buyten den jaer zes weecken vrij sonder eenich verlies zijner presencie'*.

Het onderhoud van de kapel en de kosten voor de kerkdiensten komen voor rekening van de heren en vrouwen van Voorne. Vanaf de oudste bewaard gebleven rekening over het jaar 1373, tot 1572 komen er elk jaar posten voor die hierop betrekking hebben.
Voor verlichting gebruikt men traan en olie die uit Brielle en Dordrecht worden aangevoerd. *'item gegheven in die weke daer sinte Marten dach in quam van XXI stoep traens elc stoep x groten maect VII pond hollands';'item van desen traen te Voerne te dragen XII d.'* [15]; *'item van een tonneken daert in ghedaen was mit andren oncosten X schellingen'*.
Men gebruikt het voor de lampen die in de kapel branden. *'Item gegheven van niewen lampeken in die capelle V schellingen III denier'* [16].
De altaarkaarsen voor gewone of speciale diensten worden vanuit Brielle aangevoerd. *'Item gegheven ter selver tijt van XXXV lb was te vermaken tot outaer kersen t pont III denier maect IX schellingen'*; *'item gegheven van I waghen die desen karsen wech ende weder voerde IIII schellingen'* [17].
Jaarlijks gaat men hiervoor vele keren naar Brielle. *'Item van alle desen vorscreven wasse te draghen van de Brielle te Oestvorne tot XI tiden elken ganc VIII denier maect VI schellingen III denier'* [18].
Ook voor de speciale diensten op kerkelijke feestdagen vinden wij de extra onkosten vermeld. *'Item gegheven Deric Maenken te Korsavonde van XVI pont was tot outerkaersen tot spinlichte ende tot tween kaersen liber generationus mede te singhen coste te samen III pond XIIII schellingen VIII denier'*; *'item gegheven Deric op die selven tijt (Paessche) van XV pont was tot een paeschkaerse ende tot twe tortisen t pont IIII schellingen VIII denier maect III pond X schellingen'* [19].

[15] Rekening no. 1358.
[16] Rekening no. 1360.
[17] Rekening no. 1358.
[18] Rekening no. 1360.
[19] Rekening no. 1360.

Andere posten betreffen wijn, brood en wierook. *'Item Coman Willem van wieroec die si in die capelle ghebesicht hebben IIII schellingen VIII denier'*.
Soms vat men deze uitgaven in één post samen zoals in 1375: XLIII pond XVI sc. II d. [20].
Speciale inkomsten komen ook voor, bijvoorbeeld wanneer de vrouwe van Voorne in 1352 vijftig schilden geeft, waarvoor de kanunniken zich verplichten 2 memoriën te doen *'ten tijde toe dat men over zee voere'* [21].
Maar ook andere giften zijn welkom. Zo heeft de pachter van de duinen te Oostvoorne, van het Windgat tot de Heyndijck, de verplichting elk jaar boven de pachtsom met Pinksteren, St. Maarten, Kerstmis, Nieuwjaarsdag, dertien dach en vastenavond aan de deken vier konijnen, elke kanunnik 2 konijnen en de koster 1 konijn te leveren [22].

Het blijkt mogelijk uit de rekeningen een (niet volledige) lijst van dekens van het kapittel op te stellen.

1349: Heer Jan de Ridder
1378: Heer Willem van der Steghe
1427: Heer Ghibe Jansz
1438-1470: Heer Jacob uyt Borselen
1519-1535: Heer Gerbrand Simons
1541: Heer Pieter Heindricksz.
1543-1551: Heer Willem van Bronchorst
1569-1571: Heer Zegher van den Braecken
. . . . : Heer Leon de Gorges

Van deze dekens komt de persoon van Meester Jacob uyt Borselen het duidelijkst naar voren. Wanneer men de geschriften uit die tijd doorneemt blijkt weldra dat hij behalve deken van het kapittel tevens een belangrijke persoon in dienst van de heer Van Voorne is geweest. *'Betaelt de deken van Oestvoorne van een reyse die hij bij bevele van mijnen heer gedaen heeft van Oestvoorne te Utrecht op te rechtdach jegens Ghysbrecht van der Haer, was uyt XII dagen'* [23].
In de jaren 1468–1469 is hij zelfs rentmeester generaal van Voorne.
Meester Jacob Jacobsz uyt Borselen heeft eigen huispersoneel, want er is sprake van zijn knecht Daniel en zijn joncwijf (dienstbode). Te Oostvoorne heeft hij ook bezittingen. Waarschijnlijk omstreeks de jaren 1455/56 gaat zijn boerderij aldaar met alles wat er in is in vlammen op. De oorzaak ligt in het in brand vliegen van de vuurboet (= vuurtoren). In de stadsrekening

[20] Rekening no. 1361.
[21] Van Alkemade en Van der Schelling, Beschrijving van de stad Brielle en de lande van Voorne, deel 1, blz. 365.
[22] Rekening no. 1448, folio 52.
[23] Rekening no. 5579.

van Brielle over de jaren 1455/56 is sprake van materialen, die gebruikt zijn *'an die cape alsoe die verbrandt was'* en iets verder in dezelfde rekening: *'Item gegheven die vierboeters van XIIII daghen die zij na bamisse vierden alsoe die cape verbornt was'* [24]

Gezien het feit, dat de fundering van de vuurboet te Oostvoorne in 1964 gevonden is, nl. aan de Zwartelaan (Kaapweg), moet deze boerderij daar in de nabijheid gestaan hebben.

Heer Jacob begint een proces tegen de stad Brielle, als eigenaar van de kaap, om schadevergoeding te verkrijgen. In dit proces vinden wij een bevestiging van het door de heer C. Hoek uitgesproken vermoeden, dat de stad Brielle deze kaap van de heilige geest had overgenomen, want de regering van de stad schrijft *'dat zij de erve daer de houten cape nu op staet gecocht hebben jeghen de helighen gheest tot den ghemene oirbaer en de profyte van de ghemeene lande van Hollant ende Zeelant'* [25].

Daarom doet Brielle dan ook alle moeite om van de verantwoordelijkheid af te komen. Er trekken speciale afgevaardigden, nl. burgemeester Willem Hugez en Michiel Talegheer naar Den Haag om advies, omdat *'die deken der stede angesproken hadde'*. Michiel reist nog naar Wijc en Scevenynge om *"t recht te weten van de vierboeten die daer verbornt waeren'*. Ook Vlaardingen, Schiedam, Rotterdam en Dordrecht worden bezocht om na te gaan of er aanleiding is de vordering van 17 pond niet te betalen [26]. Wanneer het proces jaren slepende blijft, grijpt heer Frank van Borselen als heer van Voorne in ten gunste van de deken en veroordeelt de stad tot betaling van het bedrag. Ook dan blijft Brielle weigeren, totdat de heer met harde maatregelen dreigt. Het is dan inmiddels 1465 geworden [27].

Het is in datzelfde jaar, dat meester Jacob uyt Borselen geld leent met als onderpand zijn huis gelegen naast het hof te Oostvoorne. Mogelijk is dit de herbouw van de vorengenoemde boerderij. Tevens is het zeer waarschijnlijk, dat dit huis identiek is met het tegenwoordige gebouw 'Overburg' te Oostvoorne. Overburg en de teruggevonden fundamenten van de vuurboet liggen dicht bij elkaar, terwijl de overlevering zegt, dat de bewoning van Overburg in verband stond met het kapittel. Op de achterkant van een tekening gemaakt in 1824 staat o.a. geschreven: *'schetstekening van een oud vervallen huys voorheen behoord hebbende tot de burgt van Oostvoorne'*. *'Dit huys tansch bewoond door eene van Marion moet voorheen behoord hebben tot een Roomsch Geestelijk stift of Klooster naderhand door Kanunniken bewoond'* [28].

[24] Tesaurier rekening Brielle 1455/56, folio 22, Gemeentearchief Brielle.
[25] Leenkamer Holland, inventaris no. 96, folio 23.
[26] Tesaurier rekening Brielle 1461/62, folio 28v.
[27] Leenkamer Holland, no. 96, folio 46v.
[28] Tekening door kapitein ingenieur P. S. A. Le Fèvre de Montigny d.d. 1824, in het bezit van de familie Van Hoey Smith te Oostvoorne.

Het karthuizer klooster buiten Delft komt in het bezit van deze hypotheek op het huis en dit maakt het mogelijk tot 1600 de verschillende eigenaars ervan te geven:

1465 – 24 december Meester Jacob Jacopsz. uit Borselen priester verkoopt aan meester Jan Standaert een jaar rente van 3½ lb. hollands verzekerd op zijn huis in het dorp Oostvoorne voor het hof van Voorne, belend ten noorden: het huis daar heer Hugo Danez plach te wonen, ten zuiden: de keerweek [29].

1506 – 3 september Cornelia Pietersdr. overleden huysvrouw van meester Lambrecht Jacopsz doctor in de medicijnen heeft bij testament o.a. gegeven aan haar neef broeder Jacop Cornelisz van den Bryele, Karthuizer buyten Delft een rente van 3 pond 10 schellingen verzekerd op heer Pieters huis te Oostvoorne nu toebehorende de heer Cruyningen [30].

(In het register van de 10e penning over het jaar 1543 staat de heer van Cruninghen nog als eigenaar van *'husinghe boomgaert ende bus* (bos)' genoemd [31].)

1562 Heer Pieter van Nieuweveen betaalt boven genoemde rente staande op het huis te Oostvoorne gekomen van de heer van Cruyninghen.

1570 Barthout Ariensz van Cranenbrouck betaalt deze rente.

1574 Barthoudt Adriansz. tot Oostvoorne betaalt het convent van de Carthuysers buyten Delft de jaerlicx rente van 2 pnd 12 sch. 6 d. verzekerd op een huis en erve te Oostvoorne eertijts toebehorende de heer van Cruiningen [32].

1580 Als voren [33].

1600 Gabriel van Berchem Joachemsz betaelt een rente van 2 pond 12 sch. 6 denier verzekert op een huis te Oostvoorne eertijts toebehorende de heer van Cruningen [34].

Joncheer Gabriel van Berchem is in deze jaren tevens pachter van een deel van de grafelijkheidsduinen, in het jaar 1624 omschreven als *'de duyn en warande tot Oostvoorne streckende van t corte dycxken van de heer van Cruynighen duynen tot de Kyffduynen ende het Berckenrijs'* [35]. Uit de akte blijkt, dat hij dit gebied in 1621 opnieuw voor 6 jaren in pacht gekregen heeft, na het als *'oude getrouwe dienaer'* reeds 28 jaar te hebben gebruikt [36].

In 1627 gaat deze pacht over op Bernardijn Ormea [37]. Deze is van italiaanse

[29] De Delftse Statenkloosters: St. Bartholomeus in Jeruzalem, inventaris no. 3, folio 72v. Algemeen Rijksarchief, Den Haag.
[30] Als noot 29, inventaris no. 99, regest no. 304.
[31] Staten van Holland vóór 1572, no. 327, Algemeen Rijksarchief, Den Haag.
[32] Archief van de Rekenkamer ter Auditie no. 4727, Algemeen Rijksarchief, Den Haag.
[33] Als noot no. 32, no. 4728, folio 212.
[34] Als noot no. 32, no. 4729, folio 192v.
[35] Rekening no. 1522, folio 250v.
[36] Besturen Domeinen, inventaris no. 59, no. 166, folio 74v-75v.
[37] Rekening no. 1528, folio 262v.

afkomst en een zoon van Scipio Ormea en Adriana Cornelisdr. Bernardijn heeft behalve drie broers ook een zuster Jacomina, gehuwd met Thomas Clotterbooke [38]. Het is hun zoon Caspar Clotterbooke, die in het veldboek van Oostvoorne aanvangende 1640, als eerste eigenaar van het huis liggende op het perceel Geest no. 4 (Overburg) wordt genoemd.
De overname van de pacht door Ormea en de familieverhouding tussen Ormea en Clotterbooke versterken het vermoeden dat de gegevens over het huis van meester Jacob uyt Borselen en het huis Overburg hetzelfde gebouw betreffen.
Het veldboek geeft de volgende eigenaren voor Overburg:
Caspar Clotterbooke
Willem Clotterbooke
Johan Thedingh Berchout
Engel Dirckse van der Ban
Huig Cornelis Quak
Cornelis Ruygrok en Pieter Hoek
Isaac Brouwer (verkoop febr. 1736)
Van der Hoeve en Jan van Eck
Frans Jobsz. Decker
Philip Pieterse Dekker
Willem Huige Quak
Clotterbooke (waarschijnlijk Willem) heeft Overburg niet zelf bewoond, maar er een huisbewaarder ingezet, genaamd Pieter Janse Bruynswyck. In het quohier van het familiegeld van Oostvoorne [39] d.d. 8 januari 1674 schrijft men: *'Op de wooningh van heer Clotterbooke Pieter Janse Bruynswyck doet bouwneringhe met sijn vrou ende een kint, een meysje van armen'.*
Pieter is in 1686 te Oostvoorne overleden en op 9 april aldaar begraven [40].
Tijdens zijn leven vinden wij in het quohier van het haardstedengeld (een belasting op het aantal stookplaatsen) van 1667 een verandering aan het interieur van Overburg genoteerd.
In dat jaar wordt er namelijk een bedrag van 6 pond terugbetaald, omdat *'van het huys van heer Cleuterboke daer 2 haersteden ende den oven afgebroken is, dat hij niet en wil betalen'* [41].
Cleuterboke was blijkbaar een zuinig man.

De inrichting van de kapel

Reeds in de oudste rekeningen rond 1373 komen herstelposten van de kapel voor die aantonen, dat het gebouw al vóór 1373 met leien gedekt en waar-

[38] J. G. Frederiks, 'Ormea', in het Algemeen Nederlandsch Familieblad, 1892, blz. 109.
[39] Gem. Archief Oostvoorne, no. 135.
[40] Gem. Archief Oostvoorne, no. 70.
[41] Gem. Archief Oostvoorne, no. 135.

schijnlijk van steen was. Omstreeks die tijd is het bouwvallig, zodat men in 1375/76 een gedeelte moet stutten met twee 'noerdse hout'. Nadat er in 1394/95 een sacristie is aangebouwd, als bewaarplaats van de reliquien, waarvan de bouwkosten ca. 27 pond bedragen [42], stort in 1397/98 tijdens een storm een gedeelte van het koor in. Vermoedelijk heeft men toen reeds het plan gehad aan het verzoek van de kanunniken om een groter koor tegemoet te komen, daar men de schade voorlopig met hout herstelt en met riet dekt. Ook de rest van het dak heeft grote schade opgelopen *'want si al ontdect was van de grote winde'*. Voor deze reparatie gebruikt de metselaar leien [43].
De kosten van het nieuwe koor vinden wij terug in de rekeningen over de jaren 1401/1402 en 1402/1403. Hiervoor worden 12.000 stenen en 49 hoed kalk gebruikt. Het metselwerk neemt 76 dagen in beslag en kost 150 pond. Gezien dit bedrag moet het een ruim koor geweest zijn [44].
In 1467/68 is het interieur van de kapel nog in redelijke staat, want wanneer men herstellingen laat doen aan het dak en de goten schrijft men er in de rekening bij *'om te verhoeden dat die altaren ornamenten gordinen en anders daer an ende op wesen niet verderflic werden en souden'* [45].
Maar storm, regen en vorst veroorzaken in de loop der jaren herhaaldelijk grote schade en uit alles blijkt dat er meestal onvoldoende gerepareerd is. De gevolgen blijven dan ook niet uit. In 1528 schrijft men dat het dak geheel vergaan is en *'het meer dan tijd is geheel van nieuw verdect te weesen'* [46].
In 1531 lekt het aan alle kanten en de gehele inventaris verkeert in slechte toestand. In de sacristie zijn de banken, voetbanken, kisten en laden geheel vergaan, zodat men ze in dat jaar vernieuwt. Tevens brengt men een nieuw dak en nieuwe goten aan [47].
Omstreeks 1539 is de kapel weer in goede staat. De muren zijn van binnen opnieuw gewit, de vloer is voorzien van witte plavuizen. Het hoofdaltaar, gewijd aan St. Pancras, en de beide zijaltaren buiten het koor zijn van nieuwe rode kleden en gordijnen voorzien, afgezet met franje. Achter het hoogaltaar is een rond raam en in het westeinde van de kerk een raam van 80 voeten wit glas met een gebrandschilderd gedeelte waarin 's keizers wapenen en dives zijn aangebracht. Aan de kerk grenst de woning van de koster *'de cluse, met stroo en zoden gedekt en voorzien van een bedstede'*. In 1467 wordt de koster van de kapel benoemd tot pastoor van de dorpskerk. In dat jaar geeft heer Frank van Borselen op 13 december een bedrag van vier nieuwe guldens aan heer Pieter Janssone *'coster van der capelle 't Oostvoor-*

[42] Rekening no. 1371.
[43] Rekening no. 1375.
[44] Rekening no. 1378, 1379.
[45] Rekening no. 5591.
[46] Rekening no. 1437, folio 74.
[47] Rekening no. 1439, folio 86v-89.

Het huis Overburg omstreeks 1900.

Het huis Overburg omstreeks 1900.

ne, die zijn eerste misse sanck 't Oostvoorne in de prochiekercke' [47a].
Vanaf 1516 is er sprake van de school, die waarschijnlijk in de buurt van deze kosterswoning gezocht moet worden. Uit archiefstukken blijkt er in de 16e eeuw verband te bestaan tussen het ambt van koster en schoolmeester. Ook de school is met stroo gedekt.

Uurwerk

Reeds in 1373 is er een klok op het hof te Oostvoorne, want men koopt dan voor 57 schellingen *'corden en reepen toten uurclocke'*. Belangrijk is ook de rekening over de jaren 1397/98, wanneer men te Utrecht een nieuwe 'uurclocke' koopt met een gewicht van 254 pond voor 38 pond 2 schellingen. Ook de kosten van het vervoer zijn vermeld. *'Verteert om deze clocke met dat si coste te Vorne te brenghen 5 pond, 12 schellingen'* [48].
Waarschijnlijk was deze klok in die tijd reeds in de kapel aangebracht. Met zekerheid weten wij dat vanaf 1525. De reparatierekeningen noemen verschillende onderdelen en bijzonderheden. De licht geverfde houten wijzerplaat is voorzien van één wijzer. Een hamer met een veer geeft op de klok de 'voorslach' aan, terwijl men voor het gewone luiden de klepel met klokketouw gebruikt. Vooral in de jaren 1520–1570 blijkt het uurwerk in slechte staat te zijn, zodat men er in 1564 in wanhoop bij schrijft dat het *'alletijts stille stont'*.
Naast de kapel staat ook de loge of loods waarin men de turf, de houten kandelaars en ander gereedschap opbergt. Het huis(je) is met pannen gedekt. Ook hier is het verval zo groot, dat in 1549 de houten kap instort.
Een belangrijk bijgebouw is de tegen de kapel aangebouwde sacristie. Hierin bevinden zich de kisten en laden waarin de kerkschatten en misgewaden worden opgeborgen. Er is een haard, zodat er gestookt kan worden.

Dat er in de kapel kostbare voorwerpen en kledingstukken aanwezig waren weten wij aan de hand van twee inventarissen uit de jaren 1511 en 1563 [49].
In de loop van de 14e en 15e eeuw heeft het kapittel verschillende schenkingen ontvangen in de vorm van misgewaden en gouden en zilveren voorwerpen die de relequien bevatten, zodat men aan het begin van de 16e eeuw over een kerkschat kan spreken. De inventaris van 1511 geeft slechts een opsomming van het aanwezige goud en zilver, terwijl die van 1563 een uitvoerige beschrijving van de voornaamste stukken bevat. Hierdoor kunnen

[47a] Rekening no. 5591.
[48] Rekening no. 1375.
[49] Rekenkamer, charters niet Suys, doos 80. Gedrukt in de Nederlandsche Kunstbode, 3e jaargang 1881, blz. 259 door A. M. Lommel S.J. en Haarlemse Bijdragen, Bouwstoffen voor de geschiedenis van het bisdom Haarlem 1937, blz. 430 door J. Smit.

wij ons een voorstelling van deze kostbaarheden maken. De belangrijkste dateert waarschijnlijk nog uit de 14e eeuw en bestaat uit een zilveren kruis waarin een stuk van het heilige kruis besloten is, staande op een door vier vergulde leeuwen gedragen zilveren voet. Op deze voet staat tevens een 'rondeelken' dat een kruisje bevat gemaakt van het kruis van St. Andries.
Dat deze kostbaarheden het eigendom waren van de heren van Voorne blijkt uit de mededeling, dat vrouwe Jacoba van het bovengenoemde hout van het heilig kruis drie stukjes ter lengte van een vinger heeft laten afnemen en door goud heeft laten vervangen. Heer Frank van Borselen laat door de goudsmid Heinric van Groesbeke in 1437/38 een crusifix maken, waarin een stukje van het heilig kruis gezet is. Ook dit stukje zal waarschijnlijk van het bovengenoemde kruis afkomstig zijn [49a].
Verder is er een zilveren vergulde monstrans waar men tijdens de processie het heilig sacrament in ronddraagt. De monstrans wordt vastgehouden door twee engelen met aan hun voeten de wapens van Luxemburg en Voorne. Tussen deze engelen een beeld van onze lieve Vrouwe staande op een voetstuk, waarop de 12 apostelen zijn afgebeeld. Dit kunstwerk zal afkomstig zijn van Elisabeth von Görlitz, sedert 1425 weduwe van Jan van Beieren, gezien de wapens waarbij dat van Beieren ontbreekt. Zij wordt in 1433 als vrouwe van Voorne opgevolgd door Jacoba van Beieren.
In 1546 wordt het door de goudsmid Antonis Jacops te Brielle hersteld, omdat de voet gebroken is [50]. *'Vandat hij de monstrancie van t waerdig heilige sacrement van de capelle, die de voet gebroken was, den zilveren voet vermaect ende versien daert van doene was ende oick van nyeux vergult. Ende twaelff ingelsche zilveres daer toe verwrocht, daeraff hem bij denselven rentmeester in presentie van de deecken betaelt es d somme van 4 pond 10 schelingen'.*
Een derde voorwerp is een kristallen met zilver beslagen 'rondeelken' met een doorn uit de kroon van Christus vastgehouden door twee vergulde engelen. Hieraan hangt tevens een buideltje, waarin een gouden kruisje met een stukje van het heilig kruis.
Van dit laatste kruisje zegt men, dat de *'heren van Voorne met een root zijden coirdeken om haeren hals plaeghen te draeghen'.*
Verder zijn er zilveren kandelaars uit de tijd van vrouwe Machteld, een zilveren wierook vat enz.
De inventaris van 1511 bevat een belangrijke lijst van op dat moment aanwezige misgewaden, in tegenstelling tot die van 1563, waarin slechts enkele stukken worden genoemd. Waarschijnlijk is een groot gedeelte als versleten afgedankt. De oudste lijst bevat nog kleding uit de 14e eeuw voorzien van het wapen van Voorne.

[49a] Rekenkamer no. 5576:
[50] Rekening no. 1451, folio 100.

Zegel van het kapittel van Sint Pancras, 1363 [51].

Zegel van meester Jacob uit Borsselen, deken van Sint Pancras te Voirne, 1454 [52].

Maar ook uit de 15e eeuw worden gewaden genoemd o.a. een blauw fluwelen casuffel met gulden blommen geborduurd, geschonken door Vrouwe Jacoba en een rode casuffel met toebehoren geschonken door Heer Frank van Borselen.
De deken mr. Jacob uyt Borselen heeft in zijn tijd een rood scharlaken casuffel geschonken met bloemen geborduurd. Van de deken mr. Leon de Gorges is een wit damasten casuffel met toebehoren afkomstig.
Als schenkster van twee misgewaden komt ook vrouw Katrijn Cornelisdr. van Cleyburch, weduwe van Frans Willemsz van Reimerswale voor.
Al deze kostbaarheden, die in de sacristie in kisten en koffers worden bewaard, komen op hoogtijdagen en tijdens de processie onder de ogen van de bevolking. Men heeft er met vrome aandacht naar gekeken, maar ook met hebzuchtige ogen, want in 1565 blijkt alles gestolen te zijn.
In het handschrift van de priester Taerling wordt hiervan melding gemaakt. De rekeningen geven nader bijzonderheden hoe deze diefstal heeft plaatsgevonden [53].

[51] Archief van de Nassause Domeinen, deel II, inventaris no. 836.
[52] Archief van de Abdij van Rijnsburg, inventaris no. 53.
[53] Rekening no. 3792.

Twee burgers van Brielle, Francois Gillesz en Pieter Adriaensz Backer trekken gewapend bij nacht naar Oostvoorne en verschaffen zich door het forceren van een venster toegang tot de kapel. In de sacristie breken ze de kisten open en spoeden zich beladen met het goud, zilver en de reliquieën naar Brielle, waar ze hun buit onder een vlierboom bij de noordwestmuur van het St. Catharinen Zusterhuis begraven. Het ligt in de bedoeling dit te zijner tijd weer weg te halen en te verkopen. Maar ook in die tijd werden diefstallen achterhaald. Hoe men de dieven op het spoor is gekomen, zal wel onopgelost blijven, maar op 11 september 1565 staan ze voor de vierschaar te Brielle.

Beiden hebben een bekentenis afgelegd *'buyten pijne ende banden van ijsere gedaen'*. Ze drukken hun spijt uit over het gebeurde en verzoeken nederig om gratie.

Beiden worden veroordeeld tot een hoge boete en de kosten van het geding. Verder zullen ze een half uur lang met een strop om de hals tentoongesteld worden op het schavot te Brielle *'ten exemple van alle guaetdoenders'* om daarna verbannen te worden uit de stad Brielle en het land van Voorne. Dat is nog het minste, want ze zijn tevens naar de galijen verwezen. Franchois Gillessoen om er te roeien de tijd van tachtig jaren en Pieter Adriaensz. voor de tijd van maar 'vijftich jaren'.

In de kapel heeft men inmiddels de schade hersteld en maatregelen getroffen om herhaling te voorkomen. *'Betaelt Aert Jansz. des Koninklijken Majesteits temmerman van een casin nueuw gemaect in de cappelle in de plaetse daer de juwelen ende reliquien berooft waren, daer anne hij verdient heeft II pond. Betaelt Jan Willemsz. des Koninklijke Majesteits smit van dat hij int voornoemde casin gelevert heeft een ijsere tralie wegende hondertveertien pont tot XII d. het pont facit VII pond IIII schellingen.*

Betaelt noch de selven Jan Willems. van de kist te vermaecken daer de juweelen inne laegen' [54].

Valt uit deze diefstal reeds op te maken, dat de eerbied voor godsdienst en kerk sterk is verminderd, ook de geestelijkheid komt haar verplichtingen niet meer naar behoren na. De kerkvisitatie van 1571 toont dit duidelijk aan [55]. Van regelmatige diensten in de kapel is geen sprake meer, hoewel de ontvangsten voor de te houden missen wel worden geïnd. Er wonen nog maar twee kanunniken te Oostvoorne, een derde is pastoor te Heenvliet en de Deken heeft Brielle als woonplaats gekozen uit vrees voor de geuzen. Voor het zingen van de missen hebben de twee overgeblevenen voor eigen rekening een paar lekebroeders gehuurd. Volgens de pastoor van de parochiekerk zijn deze echter niet te verstaan.

[54] Rekening no. 1468, folio 108, no. 1469, folio 116.

[55] F. A. L. ridder Van Rappard en S. Muller, Verslagen van Kerkvisitatiën in het bisdom Utrecht uit de 16e eeuw, blz. 307, 315-320. Werken Historisch Genootschap, no. 29.

Van een goede verstandhouding tussen dorpskerk en kapel is niets meer over, integendeel pastoor en kanunniken beschuldigen elkaar van ontucht en dronkenschap.

Aan het onderhoud van de kapel is weinig meer gedaan, omdat naar de deken verklaart, het kapittel toch overgeplaatst zal worden.

Over die overplaatsing spreekt men reeds in 1563, wanneer de deken Zeegher van den Braecken bij de regering van de stad Brielle informeert naar de vrijheid van het (bier) accijns. Men zegt hem dat *'indient hijer te Maerlant vyel, dat alsdan die stede hemluijden gracie van exchijns soude doen gelijck den canonicken van den Briel gedaen wert* [56].

De kanunniken verzoeken uiteindelijk naar Haarlem verplaatst te worden, een verzoek dat koning Philips II op 15 december 1563 inwilligt. Bisschop Godfried van Mierlo beslist echter dat de kanunniken van Geervliet naar Haarlem zullen komen. Voor Oostvoorne komt er geen verandering. Na de verovering van Brielle in 1572 door de geuzen verdwijnt de kapel uit de rekeningen. Over het kapittel te Oostvoorne spreekt men niet meer. Verschillende geestelijken op Voorne gaan over tot de nieuwe leer, terwijl sommige inkomsten van het kapittel als een erfelijk leen worden uitgegeven. Zodoende leest men in de rekening over het jaar 1657: *'De erfgenamen van heer Seger van der Braecke als transport hebbende van 't Capittel te Oostvoorne van Ostyen ende wieroock omme de dienst te doen als constumelijck was XII lb XII schellingen hollands'* enz. [57].

BIJLAGE:

Stichtingsacte van het kapittel, volgens een vidimus d.d. 30-5-1349 [58].

'In den name des vaders des zoons ende des heyligen geest amen. Wij Machtelt, vrouwe van Valckenburch van Voirne ende burchgravinne van Zeellant maicken condt ende kenlijck alle luyden dat onze vaders ende ouders daer God die ziele of hebben moet ende wij hier voirmaels zes capelrijen in onse capelle te Voirne gefondeert, gedotiert ende gemaect hebben voir hoire zielen ende wij mit him voir ons, onser trouwen bedghenoete ende sonderlinge voir eene ziele, daer wijs voeren begheeren in verlatenisse hoire sonden wilchore capellane van dezer capelrijen voirs(chreven) na der tijt ende na hoiren state noch matelicken gefundeert ende gherent zijn, ende wij oeck mercten ende proeven dat in meersinghen ende vergaderingen van persoenen Gods lof ende eere ghemeert wort ende geloeft

[56] Stadsresolutie d.d. 21 mei 1563. Gemeente Archief Brielle.

[57] Rekening no. 1551, folio 262v, 363.

[58] Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage: Archieven der verschillende besturen over de domeinen afkomstig van de voormalige provincie Holland, inventaris no. 8, folio 7.
De heer drs. J. Fox, Rijksarchivaris der 3e afdeling van het Algemeen Rijksarchief maakte mij erop attent dat het origineel van dit vidimus van deze stichtingsacte berust onder de charters Suys, doos 21. Dit exemplaar bleek echter op verschillende plaatsen beschadigd te zijn, zodat de tekst van de copie in het tweede geluwe register is aangehouden. Tussen haakjes is enkele keren een woord geplaatst zoals dit in het originele exemplaar voorkomt.

in zijnen dienste, hieromme zoe hebben wij bij consente ende wille dezer zes capellaenen voirscreven achte canonicsprovenden gemaect ende maken van dezen zes capelrijen voirscreven in dezer manieren:
Dat all hoere goeden ende renten zoe waer zij gelegen zijn, die zij nu ter tijt hebben ende desen voirseyden capelrijen toe behoiren zullen alle ghemeene wesen ende evengelijcke deylen in achte porcien, uytgenomen heeren Jans des Ridders provende, die overste capellaen es in deser capelle voirseyd ende canonick ten Brielle wilchore provende mit hoiren renten wij willen dat hebbe diegheene die deecken sal wesen van desen canonicken voirseyt voir zijne dekenie na doede of vrie resingnacie heeren Jans voirseyt ende teynden doede of vrije resingnacie des zelven heeren Jans, zoe en zullen wij of onse nacomelingen van dezer voirseyder capelrijen noch van der provenden ten Brielle die daer in behoirt en gheene giften mere geven als wij ende ouders hier toe hebben gedaen, daer wij of gecomen zijn, maer t capittel gemeene sal kiesen eenen deken, wilchore deken sal hebben al dat heer Jan voirseyt heeft ten Brielle ende mede in onse capelle voirseyt ende tot deser tijt toe gehadt heeft, dat es te verstaene sinte Pancras thiende t landt ende Bollaertsdijck, dat daer toe behoirt ende drie provende ten Brielle voirseyt, uuytgenomen die offerande van der capellen voirseyt, die sal blijven des dekens ende capittels ghemeene ende daer toe sal die deecken in allen goeden ende renten even gelijck mit hunluyden deylen ende als dese deecken voirseyt van desen canonicken es gecoren, zoe sullen zij ende den bisscop van Utrecht, jof die gheene die in zijne stat is, presentieren ende die sal hun als recht is confirmeren behoudens ons ende onsen rechten arfnamen ende nacomelingen altoes der ghiften van den anderen provende voirseyt.
Voirt soe geven wij ende incorporeren dese achte canonicken voirseyt ende die na hun wesen zullen, tot eeuwelijken dagen in sustenacie hors leven ende in beeteringe der gemeenre provenden, die prochiekercke van Oistvoirne die nu tertijt heeft meester Godevaert mit allen hoeren renten ende toebehoeren, soe waer dat zij gelegen zijn, nae doode of vrije resignacie meester Godevaerts voirseyt, behoudens ons onsen rechten erfnamen ende nacomelingen der giften dier viccarien van der kercken voirseyt ende den vicaris zijnre rechten competencien.
Vort zoe gheven wij ende incorporeren mit onsen vrijen eyghenen wille ende in rechten testamente voir dese zielen voirseit desen selven canonicken ende die na hun wesen zullen in onse capelle voirseyt tot eeuwelicken dagen die eene helft van eenen gorse, dat geheten es de Ruge dijck, alsoe dat gors gelegen es mit al zijnen toebehoeren, up meeren ende op minderen ende zoe wat nu tertijt Heynne Arnouts zone oft yemant anders daer in heeft, dat willen wij, dat zij nemen ende heffen van onser ander helft van desen gorse voirseyt, die wij behouden ende nyet van der canonicken helft voirseyt, sonder eenich wederseggen van ons of van yemande.
Voirt soe geven wij ende incorporeren desen canonicken voirseyt Manekins meet gelegen in Vechoec, up wilke Mannekins meet onse lieve heer onse vader dien God genadich zij twee capelrijen gesticht heeft in der capellen voirscreven.
Voirt zoe geven wij ende incorporeren desen voirscreven canonicken drie hont lants die gelegen zijn over den Brielle int Nyeuwelant, die nu ter tijt Symon Danckaerts zoene ende Monscoen in huyre hebben. Behouden ons ende onsen erfnamen van dien drien honden lants voirseyt twee gemeten landts.
Voirt soe geven wij ende incorporeren dese can(on)icken voirscreven onse vrijlant in Vechoec, dat boven heren Lauwen Capelrije ons over blijft, dat nu ter tijt Wolbrant (Woelbrant) Heyne zone in huyre heeft.
Voirts soe gheven wij hunluyden voirscreven ende incorporeren t Rietlant in Vechoec, dat nu ter tijt Hanneken Bette zone in huyre heeft.
Ende alle dese voirscreven goeden, gorsen, landt ende renten die daer af comen zullen tot allen tijden geven wij desen canonicken voirscreven ende die na hem comen zullen ende vertijen ende schelden quyte al recht eygendom, aentaelinge ende voirwaerde, die wij of onze erfnamen ende nacomelingen mochten hebben tot eenigen tijden jegens onse ghifte van alle dese goeden ende bewijsinge voirseyt.
Voirt, want der persoenen nyet veele en es, opdat te bet goidsdienst volbracht wordt, soe is

onse wille dat zij alle jaere sint Jansmisse te midzomer onder hemluyden eenen cameraer maecken of kiesen zullen, wilchore cameraer ende anders nyemant, es hij deecken ofte simpel canonick, al hoer goet, eest groot off cleyne, up heffen sal ende boren ende van den reesten datter in coemt, sal hij vooren uuyt nemen zesendetnegentich pondt hollantsche ende daer of geven ende ministreren dagelijcx eenen yegelijcken van desen achten canonicken voirscreven twee penningen hollantsche, te matenen eenen penninck te primen, eenen penninck te tercien, ende eenen penninck te sexten, eenen penninck te noene, eenen penninck te vesperen ende eenen penninck te completen ende zoe wije tot dese voirseyden tijde binnen den eersten salme nyet en coemt, die en zal nyet hebben van dien getijde daer hij te laete toe coempt. Ende soe wat van deser versuyminge van presencien voirscreven coemt dat nyet verdient en wort, daer of sal hebben die capelle die een helft te booken, ornamenten, tymmeringe ende anders hoire gebreck te verbeeteren ende die canonicken die ander helft in meersinge ende in beteringen hoire gemeenre provenden ende de voirscreven versumingen altoes bij den cameraet (cameraer) te blijven tot des dekens ende capittels vermaninghe himluyden daer rekeninge of te doene, waert oick dat sake dat eenich cameraer dit zelve gelt bij hem nyet en hielde of die presencie dagelijcx nyet en ministrierde of waer yemant van hemluyden, waer hij deecken jof simpel canonick, die zijne hant sloege an hoire goet of maenden (moeiden) hoire sculders of van pachte of van anders scout schuldich den capittel, die zouden zij maenen voir den deken ende capittel binnen viertien nachten, dat goet te betalen den cameraer voirseyt of den ghenen dien capittel daer toe sette ofte neen zijne provende soude in penen gaen onder die presente te deelen sonder hope van wedergeven. Ende bleve hij viertienacht voert, soe soudt men hem onder geselscap binnen den chore ende buyten scouwen ende t eyden dien tween viertiennachten, waert dat sake, dat hij danne daer na binnen eenre maent naestcommende nyet genouch en dede, soe soude hij zijne provende verliesen ende onsen gerechten erfgenamen ende nacomelingen die te geven nae onsen goetduncken. Ende maninge voirscreven mogen altoes drie persoenen van den capittel doen ende deze achte provenden voirseyt zullen alle priesters hebben, jof binnen jaers wordden, nae onser of onser erfgenamen ghifte, of neen, dat zij open zijn ons te geven sonder wederseggen ende selve residencie te doene ende te verdienen, het en dede him noetsaecke van siecten of van andere ongevalle ende een yegelijck van desen canonicken voirscreven mach hebben binnen den jaere zes weecken vrij, sonder eenich verlies zijnre presencie of grossen, uuyt te wesen om oirbaer, die hij te doene heeft ende altoes zijne residencie bieden vertienacht voir sint Jansmisse te midzomer voir hem of voir zijnen vicaris, wil hij eenen setten ende bode hij selve zijne residencie ende nyet en dade tweedeel van den jaere scadelicken soe en soude hen nyet baten zijne zes weken noch hij en soude gros up heffen van der onverdiender tijt, noch anders nyet, maer dat daer af coempt, dat sal gaen als voersproken es van der presentien onverdient. Ende die deken ende capittel zullen eene vicaris in zije stat zetten, zijne provende te verdienen metter presencien, behoudens ons ende onsen erfnamen dere gracien, dat wij eenen oft twee uuyt himluyden, wien wij willen mogen nemen, die te zeynden binnen of buyten in onsen oirbaer sonder verlies hoere presencien ende grossen alsoe dicke als wij wille. Voirt zullen dese voirscreven canonicken alle dage vier missen doen, waer of men hoemisse singen sal met noeten, twee sielmissen lesen ende die vierde waer of dat zij se hebben willen nae hoirs selfs goetduncken. Alle sonnedaghe ende heylich dage te dienen ter hoemissen met dyaken ende subdiaecken ende alle sonnedage ten avonde vigelye te singen ende manedaghes sielmissen, het en waere in dobblen feesten; waer oeck dat sake dat dese vier missen of dese offici van desen canonicken voirscreven die die weke hoere ware dagelijcx nyet gedaen en waere, soe zoude ze die deken doen doenden anderen die daer zijn mitten reesten van hoire provende sonder wederseggen.
Ende welck van hemluyden alle dage ter hoemissen nyet en coempt binnen der epistelen, die sal verliesen twee penningen hollants. Ende wije tot alle dobble feesten nyet en es int choer binnen den eersten zalme van elcken getijde, dat hij zijn presencie dobbel verliest ende dit sal gaen als voirseyt is van der presencien ende wije uit choer coemt deze presencien te verdienen, dat hij daer nyet uuyt en gae sonder oirlof des dekens, zij en zijn gebracht totten eynde ende dede hij daer boven, zoe verlore hij zijne precencie.

Voirt soe is onse wille, dat een yegelijck canonick die van lijve coemt ter doet, dat hij hebbe een jaer van gracien, maer metter precencien sal men doen verdienen dat jaer voirscreven. Ende desgelijcx sal hebben dat andere jaer van gracien daer na volgende onse capelle die een helft ende dat ander sal gaen in beteringe hoire prevende. Ende dese twee jaer voirscreven mach altoes verdienen die geve wille hij wien wij se of onse nacomelingen ende gerechte erfgenamen geven sullen. Indien dat hij zijne residencie biede, als hij sculdich is te doene ende als hij ter provende es ontfangen, sal hij geven zijne gesellen een halff ame wijns of vijff scellingen groten daer vooren; wie oick permitteren of wisselen wille zijne provende, dien en zullen wij of onse erfnamen en gheenen oirlof geven, noch die canonicken voirscreven nyemande ontfangen in zijne stede, eer hij alle zijne schulders binnen den capittel betaelt heeft of hem daer of ontreit heeft als recht is ende nyemant en sal zijn provende verwisselen noch permitteren het en zij bij onsen of onsen erfname oirlove.
Voirt wye sculder es binnen den capittel of buyten ven eeten of van drincken of van eeniger ander scout, daer die dagen of geleden zijn, die canonick mach die geene die men die scout schuldich es, des avonts doen dagen des anderen dages te primetijt voir den deken ende capittel ende heisschen hem daer zijne scout bekent hij hem daer die scout, die sal hij hem betaelen binnen eenre maent na dien dagen ofte neen hij en sal int choer nyet comen metten anderen ende zijne presencie verliesen, ende des hij nyet en bekent des mach hij hem ontreyden met zijnen eede alst recht es mach mens op hem nyet proeven.
Voirt soe wat canonick zijnen deken nyet onderdanich en waere in alle redelicke dingen, dat hij zijne presencie ende gros verliesen sal tot dien dage toe, dat hij t den deken verbeetert heeft tot des capittels seggen mitten deecken, waer oick dat sake dat yemant van desen canonicken voirscreven dade of zeyde, waeromme dat die deecken voirseyt hem nyet beroupen noch corrigeeren en soude in zijne jegewoirdicheyt, die soude in liggen tot des deeckens vermaenen of ander penitencie doen naer der misdaet ende die te setten na goetduncken des dekens ende der gheenre, die hij daer toe roupt. Voirt wye eenich gerocht makende mit spreecken, met roepen, met lachen binnen missen of getijden, die sal t beeteren na den dekens goet duncken. Voirt die zijne geselle versprake sonder redene of vechter waere jegens hem of jegens eenen anderen jof scande dede waert mit woerden of mit daden, die salt beeteren bij den deecken oft capittel ende in zijn huys blijven went hij t hem gebeetert heeft na der misdaet is. Die heymelick heymelicke beeteringe, isse openbaer op aere (openbare) beeteringe. Ende wye heymelicheyt des capittels uutbringt, die sal t beeteren als meeneedich. Voirt soe willen wij, dat zij in allen goeden costumen ordenancien ende statuten die hier nyet bescreven en zijn in goidtsdienst, disipline in den choere ende buyten met religien te gane ende mallicanderen te eeren ende te waerdigen nae hoeren state ende in allen goeden poincten bim te setten, zullen zij him confirmeren ende volgen den doeme van Utrecht ende onsen goidshuyse van den Briele zoe sij naest mogen. Ende omdat wij willen ende begeeren, dat alle dese jegewoirdige giften bewijsinge ordinancien ende saken in gelijckenisse van eenen testamente van ons gemaect desen jegewoirdigen canonicken ende haeren nacomelingen eeuwelicken vast ende gestade blijven, dat zij die renten vredelicke ende rustelicke gebruycken mogen van ons onsen nacomelingen ende erfnamen sonder eenich wederroepen of wederseggen tot allen dagen, soe hebben wij him desen brieff open bezegelt mit onsen segelen ende hebben gebeden ende bidden eenen hoeghen eedele mogende man ende eenen eersamighen vader in gode onsen lieven heere Heeren Janne van Arckel, bisscop van Utrecht, of den geenen die in zijne stede zij, dat hij alle dese voirscreven stucken bij zijnen wille laeten geschien ende auctoriseren wille ende confirmeren.
Gegeven ende gedaen int jaer ons heeren duysent driehondert negen ende veertich des woensdaghes na sinte Ambrosius dach in Apprille.' [59]

[59] De transcriptie van de tekst dank ik aan de heer dr. H. C. M. van der Krabben, Chartermeester bij de Derde Afdeling.

A. A. ARKENBOUT

Het kasteleinschap van de Burcht van Oostvoorne

§ 1 *Het kasteleinschap met toebehoren*

Wanneer het ambt van kastelein van de burcht te Oostvoorne is ingesteld is onzeker, het wordt voor het eerst vermeld in 1419,[1] sedert dien treden de kasteleins regelmatig in de domeinrekeningen op. Mogelijk is het ambt afgesplitst van dat van de rentmeester van Voorne en wel tijdens Jan van Beieren, die heer van Voorne is van 19-12-1404 tot 6-1-1425. Tijdens diens bewind is het rentmeesterschap van Voorne gesplitst in twee afzonderlijke ambten, namelijk van West- en van Oostvoorne. In de bewaarde domeinrekeningen over de periode 1373 tot en met 1403 komen kasteleins nooit voor, over de periode 1404-1417 ontbreken de rekeningen.
Aan het kasteleinschap zijn bepaalde inkomsten en rechten, maar ook verplichtingen verbonden, die bij de verkoop van het ambt in 1536 [2] worden omschreven. Posten in de rekeningen over de jaren 1507, 1508, 1519 en 1542 [3] geven voor sommige gedeelten een meer uitvoerige omschrijving.
Ze omvatten de gorsen van de Noordduinen, de hofweide met twee daaraan grenzende stukken land, de visserij in de vaart van Oostvoorne naar Brielle (1519: tevens het vissen in de vesten van Brielle), de visserij in 20 heulen, het vissen en vogelen in de plas (1507: het vogelen in Strijpe met Vleerdamme aan de baan van de heulen in oostelijke richting, de visserij en het

Rekeningen = rekeningen van de rentmeesters van de domeinen A.R.A. Den Haag.
Gegevens Leenkamer Holland en leenregister Wassenaar vriendelijke mededeling van de heer C. Hoek.
[1] Rekening no. 1380.
[2] Rekening no. 1443.
[3] Rekeningen no. 1416, 1417, 1428, 1448.

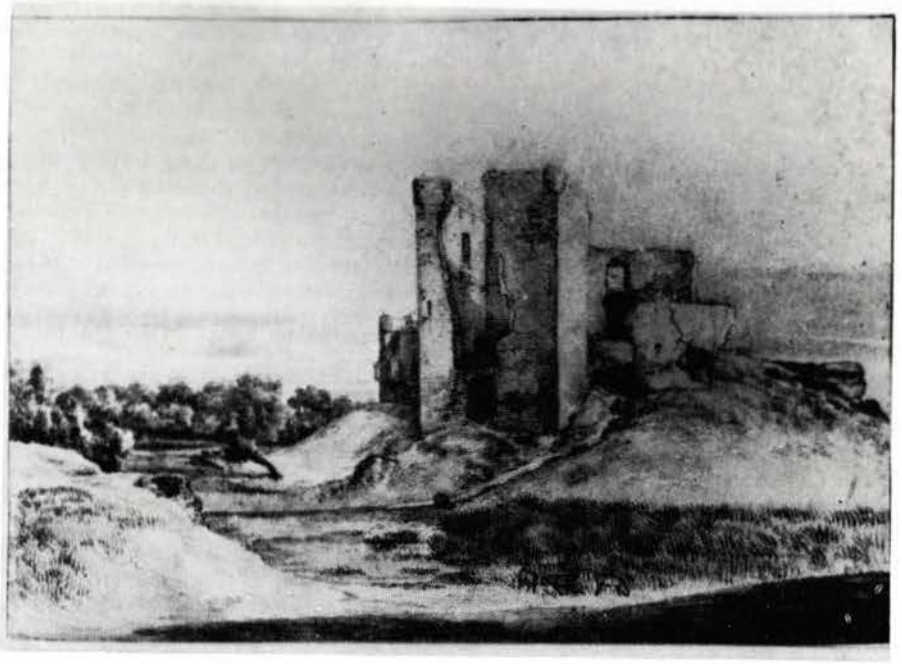

Afb. 1. Gezicht op de Burcht van Oostvoorne. Tekening van Roelandt Roghman omstreeks 1647.

vogelen in Stuyfacker, en het vogelen in het Wintgat en op de Heyndijck, gelegen in de polders Rockanje en Oostvoorne), het vissen en vogelen in de tot het kasteleinschap behorende duinen (1542: de duinen van Oost- en Westvoorne). Verder de hofdiensten, de zwaandrift (1507: tien paar oude zwanen tussen Brielle en Oostvoorne), de hazen, patrijzen enz., zo als de kastelein dat op de tijd van de verkoop in pacht heeft.

Aan het kasteleinschap zijn ook verplichtingen verbonden en deze blijven bij de verkoop van kracht. De koper, Andries van Bronckhorst, noch zijn erfgenamen, noch iemand anders zullen beesten mogen weiden in de duinen. Indien de regering het noodzakelijk acht om de middeldijken te verhogen of te herstellen, dan zal hij de konijnen uit alle droge dijken moeten verwijderen, zonder een vergoeding te ontvangen. Hij is verplicht aan het kapittel te Oostvoorne de van ouds gebruikelijke konijnen te leveren, d.w.z. met pinksteren, St. Maarten, kerstmis, nieuwjaarsdag, dertiendag (driekoningen) en vastenavond aan de deken 4 konijnen, elke kanunnik 2 konijnen en de koster 1 konijn. Edellieden, de baljuw en de rentmeester zullen, volgens oud recht, vrij mogen jagen in het duingebied. Mocht er schade ontstaan aan de weide of de gorsen van de Noordduinen, door aanleg van een slaperdijk, dan zal hij daar geen aktie tegen mogen voeren of schadevergoeding eisen. Hij

mag niemand verplichten tot andere werkzaamheden dan de gebruikelijke hofdiensten.

De verkoop van het kasteleinschap van Oostvoorne door keizer Karel V is het gevolg van de onrustige tijden. Men is genoodzaakt op vele plaatsen troepen te legeren. Het aantal soldaten in de verschillende garnizoensplaatsen is te klein en men trekt een groot aantal ruiters en krijgsknechten aan, huursoldaten, waarvoor grote bedragen aan soldij nodig zijn. Om deze gelden te verkrijgen verkoopt men renten en andere inkomsten uit de domeinen, onder anderen het kasteleinschap van Oostvoorne. Karel V en zijn erfgenamen behouden zich het recht voor om het ambt tegen het bedrag van de verkoop terug te mogen kopen.

Er is bij deze verkoop echter een uitzondering gemaakt voor het bos in de duinen van Oostvoorne, genaamd *'Het Berckenrijs'*, dat als keizerlijk domein gereserveerd blijft.

Keizer Karel geeft deze akte te Brussel op 14 juli 1536. Hij handelt daarmee in strijd met een vroegere ordonnantie, want aan het eind van de akte staat: *'Niet jegenstaende den ordonnancie gemaect bij zeer hooger memorien onsen heer ende vader de Coninck van Castillien in den jaere 1495 op te reintegratie ende augmentacie van onsen domeynen. Bij den welcke onder andere verclaert is, dat men gelijcke vercoopinge ofte belastinge nyet doen en zoude."*

In 1542 [4] blijkt dat het kasteleinschap is ingelost. De onder dit ambt vallende gronden, rechten en inkomsten worden nu in het openbaar verhuurd. Volgens een aantekening in de rekening over dat jaar kochten de inwoners (van Oostvoorne) de hofdiensten af voor een bedrag dat ze met de kastelein overeen kwamen. De rentmeester stelt vast, dat dit bedrag sedert ca. 1530 ongeveer 21 £ bedraagt. De ingelanden wensen deze belasting nu niet meer te betalen, omdat het kasteleinschap niet meer bestaat. Ze willen slechts betalen ten behoeve van het kapittel, dat nog aanwezig is.

Het genoemde bos *'Het Berckenrijs'* komt vanaf 1418 regelmatig in de rekeningen voor, waardoor er veel belangrijke gegevens over bekend zijn.

Adriaen Terlin Willemsz., rector van het Sint Catharina klooster te Brielle, die in de 16e eeuw te Oostvoorne en Brielle woonde en werkte, schrijft in zijn geschiedkundige beschrijving van de heerlijkheid Voorne, dat het Berkenrijs een oord was, waar de heren en vrouwen van Voorne plachten te wandelen *'nu volgens oude schrijvers in zee verdwenen'*.[5] Het is echter waarschijnlijker dat dit door hem genoemde Berkenrijs hetzelfde is als het

[4] Rekening no. 1448.

[5] Adriaen Terling Willemsz., gewezen rector van het klooster St. Catharina te Brielle, *'Geschiedkundige beschrijving van de heerlijkheid Voorne'*. Handschrift voltooid te 's-Gravenhage 19 april 1602. A.R.A. Den Haag afdeling Handschriften derde afdeling no. 774.

Afb. 2. Detail van de kaart van Oostvoorne uit het kaartboek van Voorne 1695, gegraveerd door Romeyn de Hooge. Rechts boven in de duinen het 'long Berkenrijs 14 gemeten 160 roeden'.

Jong Berkenrijs dat op latere kaarten voorkomt, want men kapte het hout na tien of twaalf jaren, zodat de toevoeging 'jong' daarmede te verklaren zou zijn.

In 1418 komt het in de rekeningen voor als *'een bosch t Oestvoirn in mijns heeren duynen ende heet berkenrijs'*. In dat jaar verzorgt men een geheel nieuwe aanplant. Voor dat doel koopt Coen Willemsz. 20.000 elsen te Alphen, die per 100 stuks een bedrag van 12 groten kosten. Met zeven wagens worden ze naar Brielle gevoerd en vandaar naar de duinen. Volkert Willemsz., Dirc Hugensz., Boudin die Nayer en Tijstgen Jansz. poten deze bomen met 57 helpers (gezellen) in één dag. De kosten van de maaltijd, bestaande uit brood en kaas ten bedrage van 100 schellingen, zijn voor de rentmeester. Door 6 mannen worden de bomen met pek ingesmeerd en verder beschermd tegen de konijnen. De kosten bedragen in totaal 71 £ 19 schellingen.[6]

Er is een boswachter die zorgt dat er geen schadelijk wild in komt en die tevens de omheiningen verzorgt voor 3 £ per jaar.[7] Heer Frank van Borselen heeft er herten lopen. In 1453–1454 geeft men 8 schellingen 9 ½ groten uit om er een schuur te maken voor de reeën.[8] Deze schuur zal men moeten zien als een soort plaggenhut, want in 1458–1459 laat men de wanden verzoden.[9] Hoe gevaarlijk het kon zijn zich onbevoegd in dit hertenkamp te wagen blijkt uit een post in de rekening over het jaar 1457–1458. Op 24 november 1457 geeft heer Frank van Borselen opdracht om aan meester Lambrecht, chirurgijn te Brielle een bedrag van zeven schellingen zes groten te betalen, omdat hij een kind *'gemeestert ende genesen hadde, dat zeer gequetst was van een reede bock, dat mijn heer hadde lopende int Berckenrijs t Oestvoirne'*.[10]

Na een aantal jaren is het noodzakelijk om het bos te kappen, want het *'vergaet'*. Het is er zeer vochtig. Dan wordt het werk aanbesteed door de houtvester.[11] In 1464–1465 blijkt het Berkenrijs nog steeds voor het grootste deel uit elsen te bestaan die gedeeltelijk worden gekapt en tot 1700 *'mustaerts'* worden gebonden.[12]

Enkele jaren na de dood van heer Frank van Borselen schrijft men dat de hertog van Bourgondië in de duinen van Oostvoorne een klein bosje heeft, genaamd *'t Berckenrijs'* waar zoveel kraaien nestelen, dat de inwoners in de zomer schade aan het koren hebben. Ze verzoeken dan ook om het hout te laten kappen. Men willigt het verzoek in met de opmerking, dat er schade is

[6] Rekening no. 1381.
[7] Rekeningen no. 1382, 1383.
[8] Rekening no. 5578.
[9] Rekening no. 5582.
[10] Rekening no. 5581.
[11] Rekening no. 5582.
[12] Rekening no. 5588.

Afb. 3. Grafzerk van Tielman Oem Dircxz., kastelein van Oostvoorne, gestorven 6 februari 1467. St. Catharijnekerk te Brielle.

bij het arme volk en schade aan de tienden. Dit laatste zal wel de doorslag gegeven hebben.

Het is al laat in de winter geworden, wanneer de aanbesteding bij kerkgebod (voor of na de kerkdienst) plaats vindt, namelijk op 6 februari 1476 te Brielle bij brandende kaars, d.w.z. bieden zo lang de kaars brandende is.

Dat men uit een dergelijke wijze van verkopen een bijnaam kan overhouden volgt uit de rekening van 1475/76 waar sprake is van Johannes Meeusz., die men 'keersken' noemt: *'Ende heeft geroep altijt terwijle dat die keerssen gebornet* (gebrand) *ende die bieders verhoicht hebben, t welck seer groten arbeyt is.'* [13]

Bij dit houtkappen ging het *'om den minsten penninck die binnen 't bernen van de kaersse daerop geboden sal wesen'*. De aannemer krijgt op *'palmslach'* (handslag) het werk toegewezen. De laagste bieder is in dit geval een kanunnik te Oostvoorne genaamd heer Leeu Scasijn. Hij is verplicht al het berken-, elsen-, rijs- en ander hout te laten hakken, met uitzondering van het hout dat als heining op de wal groeit die om het bos ligt. Tevens mag men op

[13] Rekening no. 1402.

de noord- en de westzijde binnen een halve roede van die wal niet kappen. Ten zuiden en zuidoosten is die afstand 2 voeten. De kastelein heeft het recht en keuze van 8 à 10 bomen, die eveneens moeten blijven staan.

Heer Leeu heeft er geen verstand van gehad, want in de rekening staat dat niemand het zou hebben willen aannemen onder de 12 £ en hij deed het voor 6 £. Hij kan dan ook niet aan de voorwaarden voldoen. Iedereen zei zelfs dat al had hij 20 £ geboden, dan was het nog niet te veel geweest. Heer Leeu is verplicht om naar Mechelen te reizen, om daar de heren van de rekenkamer te verzoeken hem van zijn verplichtingen te ontslaan. Dat lukt hem.

Met welke moeilijkheden hij te kampen had, vertellen de posten in de rekening. Hij moest het vakkundig laten doen, zodat het bos zich weer goed zou kunnen herstellen. Direct na aanvaarding moesten dagelijks 20 mannen aan het werk gaan die tevens het hout op kavels zouden stapelen enz. Het hakken heeft hem 29 £ 15 schellingen gekost. Het verder verwerken van het hout heeft Jan Aertssone voor 9 £ 12 schellingen aangenomen, maar men heeft hem afzonderlijk moeten betalen om de verkochte kavels uit het bos te slepen, want niemand wilde hout kopen in een bos dat zo diep onder water stond, dat men het er niet met een wagen uit kon halen.[14]

Er gaan wel 12 tot 13 jaren overheen eer men het bos opnieuw kapt. Tegen die tijd is het zo dicht begroeid dat er *'veel crayen inne nestelen, die de luyden groot scade doen aen de vruchten op ten acker'*.

In 1518 is het aanbesteden van het Berkenrijs een gezellige aangelegenheid. Ten huize van de kastelein worden 14 maaltijden gebruikt door de rentmeester, officieren en leden van het gerecht van Brielle. Kosten 28 schellingen, wijn 12 schellingen, fooien 6 schellingen. Men is per schuit van Brielle te Oostvoorne gekomen. Kosten heen en terug 8 schellingen. De aanbesteding verloopt als van ouds.[15]

Gerard Bicker van Swieten, heer van Swieten koopt in 1725 bij een publieke verkoop van een deel van de domeinen, de duinen te Oostvoorne. Hij heeft gekocht *'de duynen met het Berkenrijs'*. Hij transporteert op 15 juli 1744 dit gebied aan heer Diederik van Leyden. Het bos is dan in handen van de ambachtsheer van Oostvoorne.[16]

§ 2 *De kasteleins*

Pieter van Berwaerde, als kastelein genoemd van 1419–1424, zoon van heer Adam van Berwaerde en Agniese van Ammers, gehuwd vóór april 1421 met

[14] Rekening no. 1402.
[15] Rekening no. 1427.
[16] Gem. Archief Oostvoorne, no. 2, akte d.d. 1744.

Lijsbeth Jan Pape dochter. Hij krijgt in 1413 het recht Kyfhille bij Brielle te bedijken,[17] is beleend met 9 ½ gemet land te Oostvoorne op 31-5-1419.[18] Na zijn overlijden wordt op 10 oktober 1440 zijn zoon Claes Peter heren Adamsz. van Berwaerde er mee beleend.[19]

Pieter Huge Boudijnsz. in 1424 als kastelein genoemd, tegen een jaarwedde van 38 £.[20]

Symon Vrederick Willemsz. genoemd in de rekening van de testamentoren van wijlen vrouwe Jacoba van Beieren, opgemaakt op 8 oktober 1436.[21] Hij heeft een vordering op de boedel, betreffende het kasteleinschap van Oistvoirn, ten bedrage van 39 Wilhelmus scilde. Hij is op 22-5-1421 nog onmondig en krijgt daarom van de heer van Wassenaar uitstel om zijn lenen te verheffen, wat hij op 24-9-1429 doet. Deze lenen liggen in de omgeving van Leiden, namelijk 3 ½ morgen plus 11 hont te Oestgeest en 1 morgen te Lopsen. Hij stamt dan ook uit een oud Leids geslacht, zijn overgrootouders Willem Willemsz en Baertraet van Oestgeest komen hier al in 1331 en 1355 voor.[22] Zijn vader Willem Symon Vredericsz. erft van zijn oom Ludekyen de Wilde 14 gemet land te Oostvoorne en 7 gemet 1 lijn in de Rugendijck.[23] Zelf is hij getrouwd met joncvrouwe Marye Gillis Dircxzoonsdochter die hem goederen in het Kortambacht op IJsselmonde aanbrengt, n.l. een tiende en een droge dijk, waarvoor hij op 23-4-1432 hulde doet.[24] Zijn nageslacht noemt zich van Valckensteyn in tegenstelling tot andere nakomelingen van zijn overgrootouders, die zich van der Laen, respectievelijk van Boschuysen noemen. Wel voeren zij allen hetzelfde wapen: een wapenschild van *'vaer'*.

Willem van (den) Bosch, kastelein van 1437 tot ca. 1454.[25]

Matthijs Willemsz., kastelein van ca. 1455 tot aan zijn overlijden vóór 25 mei 1460. Evenals zijn voorganger komt zijn naam en funktie voor in de rekeningen, wanneer hij betalingen doet om *'die huysinghe opt hoff t Oestvoirne in rake ende daecke te houden'*, d.w.z. voor herstellingen.[26]

---

[17] Adriaan W. E. Dek – *'Genealogie der graven van Holland'*, 1954.
[18] Leenkamer Holland 62, f. 173v.
[19] Leenkamer Holland 93, f. 37, *Ons Voorgeslacht*, 1970, blz. 110, 125.
[20] Rekening no. 1383.
[21] Gedrukt in de *Codex Diplomaticus Neerlandicus*, Historisch Genootschap, Utrecht, 2e serie, 1852, blz. 250.
[22] Leenregister Wassenaar AA, f. 30v en 14v.
[23] Leenkamer Holland, 52, f. 293.
[24] Archief Putten, 144, f. 264v.
[25] Rekeningen no. 5576, 5578.
[26] Rekening no. 5582.

Tielman Oem Dircxz., kastelein vanaf 25 mei 1460 *'dat him t casteleinscip bevolen was'*.[27] Gehuwd met Lijsbeth Heinrick Hootsdochter.[28] In 1455 koopt hij van heer Frank van Borselen een huis te Brielle, staande aan het kerkhof, voor een bedrag van 550 bourgondische schilden van 29 groten het stuk.[29] Hij is beleend op 26-2-1464 met 9 ½ gemet land te Oostvoorne.[30] Hij sterft op 6 februari 1467, zoals te lezen staat op zijn grafzerk in de St. Catharijnekerk te Brielle:

> *'Hier leit begraven Tielman Oem Dircxz, Casteleyn van Oostvoerne en starf int jaer MCCCCLXVII VI daghe in februari.'* [31]

Albrecht van Driel als kastelein genoemd in de jaren 1471–1483. Hij is tot schout van Brielle benoemd op 9 oktober 1470. Beleend met 1/8 deel in het ambacht van Naters op 25-4-1446 na overlijden van zijn vader Heynrick den Cock van Dryell Heynricksz., die er op 16-3-1420 mee was beleend na koop. Hij draagt het op 4-12-1480 over.[32]

Frans Willemsz. als kastelein genoemd in 1501/2, volgens een rekening van de Heilige Geest te Brielle.

Laurijs Claesz. kastelein in 1503.[33]

Andries van Donrijn, schildknaap, krijgt in 1507 van de koning het kasteleinschap. Als zijn plaatsvervanger te Oostvoorne wordt *Claes Reymersz.* aangesteld.[34]

Nicolaes Reymersz. kastelein tot 15 april 1507. Na de dood van de koning geeft de koningin bevel het kasteleinschap te verpachten.[35]

Hadde Mathijsz. pacht het kasteleinschap in 1507 voor de tijd van 7 jaren, ingaande 15 april, voor een bedrag van 45 £ van 40 groten vlaems per jaar. Dit bedrag zal Joost Cornelisz. van Cleyburch, rentmeester van Voorne, ontvangen en gebruiken om de gebouwen van de burcht te repareren *'welcke geheel verginghen'*.[36]

---

[27] Rekening no. 5584.
[28] *Ons Voorgeslacht*, 1962, blz. 10.
[29] Rekening no. 5579.
[30] Leenkamer Holland, 93, f. 107.
[31] *Ons Voorgeslacht*, 1964, blz. 187.
[32] Leenkamer Holland, no. 71, f. 185v; no. 62, f. 173v; no. 95, f. 23v, no. 119 cap. Voirne f. 4v.
[33] *Ons Voorgeslacht*, 1965, blz. 306.
[34] Rekening no. 1416, f. 81v.
[35] Rekening no. 1417, f. 81v.
[36] Rekening no. 1417, f. 81v.

Joost Cornelisz. van Cleyburch kastelein van 1514–1526. Hij pacht het ambt, volgens een open bezegelde brief van de koning d.d. 15 februari 1511 gegeven te Mechelen, voor 12 jaren, ingaande 1 oktober 1514.[37] Hij is geboren ca. 1473, baljuw van Brielle, rentmeester van Voorne en Brielle van 1504–1514.[38] Op 11 juli 1495 beleend met een vierde deel van de heerlijkheid Nieuw Naters en een zestiende deel van Naters. Gehuwd met Cornelia Ariensdochter. Deze laatste is een kleindochter van de reeds eerder genoemde Tielman Oem Dircxz.[39] Hij woont te Brielle en is eigenaar van het pand nu genummerd Voorstraat 4-6 (hotel 'de Zalm'). Van dit huis schrijft de heer R. Meischke in zijn artikel 'De oude huizen van den Briel' [40] dat het een van de belangrijkste huizen van de stad is. 'In 1523 behoort het aan Joos Cornelisz. casteleyn. Naar de naam van de eigenaar te oordelen is het waarschijnlijk een herberg.' Die vergissing is begrijpelijk. Het is op dat moment echter de particuliere woning van de kastelein van de burcht te Oostvoorne. Joost is overleden omstreeks 1532.

Joost van Bronckhorst als kastelein genoemd in de jaren 1527–1535.[41] Heer van Schoot, van Werkendam en Bleiswijk, rekenmeester in Den Hage. Overleden 1563, oud 75 jaren, begraven te Haarlem. Gehuwd met Ida Willemsdr. Ruychrock.[42]

Andries van Bronckhorst (broer van Joost), kastelein van 1526–1536. Hij pacht het ambt, volgens open bezegelde brief van de koning d.d. 11 maart 1522, gegeven te Mechelen, voor 12 jaren, ingaande 1 oktober 1526. Hij is baljuw van Brielle en raad van het Hof van Holland, heer van Schoot bij Nieuwkoop. Gehuwd met Wendelmoet Claes Corfsdochter, weduwe van Reyer de Jonge van Baerdwijk.[43] Hij bezit het ambt dus een aantal jaren samen met zijn broer. In 1536 koopt hij het kasteleinschap voor een bedrag van 1500 £. Gezien de pachtsom moeten de inkomsten toch wel aantrekkelijk zijn geweest. Hij verkrijgt het kasteleinschap als een erfelijk bezit.[44] Zes jaar later blijkt het ambt ingelost te zijn, zoals bij de verkoop was vastgesteld.

---

[37] Rekening no. 1435, f. 73v.
[38] *Informatie ordinaris gedaen binnen de stede van Zierixzee op ten 5 en dach van sept. 1527*, f. 30v. Gem. Archief Brielle.
[40] *Bulletin van de Koninklijke Nederlandsche Oudheidkundige Bond*, 1965, blz. 58.
[41] Rekeningen no. 1436 t/m 1442.
[42] *Nederlandsch Archief voor Genealogie en Heraldiek*, 1949, blz. 82 en 84, *Ons Voorgeslacht*, 1970, blz. 111.
[43] *Ons Voorgeslacht*, 1970, blz. 122.